

บทที่ 2

หลักการคุ้มครองสิทธิบุคคลจากการใช้กำลังขั้นรุนแรงถึงตาย ของเจ้าพนักงานในการปฏิบัติการตามหน้าที่

แนวคิดในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลนั้นได้รับอิทธิพลของปรัชญาการเมืองที่สำคัญ 2 ประการ¹ คือ

1. ลัทธิปัจเจกชนนิยม (Individualism) เน้นความเป็นอิสระและควมมีเสรีภาพของบุคคล และเห็นว่ารัฐมีอยู่เพื่อเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้บุคคลในสังคมมีชีวิตที่มั่นคงปลอดภัย รัฐไม่มีความสำคัญเหนือบุคคล บุคคลมิได้มีอยู่เพื่อรัฐ มนุษย์ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพและมีคุณค่าในตัวเอง มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ รากฐานที่สำคัญของแนวความคิดนี้มาจากสำนักสโตอิก (stoic)² ที่เชื่อว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของจักรวาลเป็นสัตว์โลกที่รู้จักคิดใช้เหตุผล มนุษย์จึงเข้าถึงกฎหมายธรรมชาติได้ด้วยการใช้เหตุผลและเหตุผลนี้เองที่ทำให้มนุษย์แตกต่างไปจากสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ความเชื่อนี้จึงเป็นความเชื่อในเรื่องสากลนิยมไม่ให้ยึดติดในเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ หรือศาสนา สอนให้คนใจกว้างและยอมรับเรื่องความเสมอภาคของมนุษย์ทุกคน แนวความคิดนี้ก่อให้เกิดแนวความคิดในทางเสรีนิยม (Liberalism) ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของประชาธิปไตย

2. ลัทธิชุมชนนิยม (Collectivism) มีแนวคิดว่าการที่มนุษย์รวมตัวกันเป็นสังคมไม่สามารถแยกตัวไปเป็นเอกเทศได้จากสังคมได้ มนุษย์แต่ละคนจึงเป็นส่วนหนึ่งของสังคมทั้งหมด มนุษย์ไม่มีคุณค่าในตัวเอง มนุษย์ดำรงอยู่เพื่อสังคม เน้นความมั่นคงและเสถียรภาพของสังคม รัฐเป็นกลไกที่สำคัญต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ในสังคม รัฐมีความชอบธรรมที่จะดำเนินการใด ๆ ก็ได้ในการเข้ามาแทรกแซงหรือกำหนดวิถีชีวิตของบุคคลในสังคม ดังคำกล่าวของ Hegel ที่ว่า “ปัจเจกชนแสวงหาเสรีภาพของเขาได้ด้วยการเชื่อฟังอำนาจรัฐ และการบรรลุเสรีภาพเต็มที่ได้แก่การตายแทนรัฐ”

จากแนวความคิดในเรื่องสิทธิเสรีภาพดังกล่าวนี้มีอิทธิพลต่อแนวคิดของประเทศต่าง ๆ ในการบัญญัติกฎหมายเพื่อที่จะคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลหรือจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคล แต่ทั้งนี้ก็ยังขึ้นอยู่กับเหตุผลในทางการเมืองและการปกครองของประเทศนั้น ๆ ด้วย

¹ นรินทร์ มั่นจิตร. (2548). ครอบครองใช้อำนาจรัฐตามมาตรา 83 กับการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย: กรณีการใช้กำลังบังคับก่อให้เกิดการตาย. หน้า 4.

² จรัญ โฆษณานันท์. (2541). นิติปรัชญา. หน้า 131.

2.1 มาตรฐานสหประชาชาติที่คุ้มครองสิทธิบุคคลจากการใช้กำลังขั้นรุนแรงถึงตายของเจ้าพนักงานในการปฏิบัติกรตามหน้าที่

สังคมมนุษย์ในปัจจุบัน ได้มีการปรับเข้าสู่ดุลยภาพมากขึ้นไม่ว่าในแง่ของความเสมอภาคในสังคม ในแง่การเรียกร้องสิทธิหรือศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน มีความคิดที่จะเชื่อมต่อเรื่องหลักนิติธรรมเข้ากับเรื่องสิทธิมนุษยชน หลังจากที่มวลมนุษยชาติได้รับความวิบัติบาดแผลครั้งสำคัญจากสงครามโลกครั้งที่สอง³ หลังจากนั้นคณะกรรมการนักนิติศาสตร์สากล⁴ ได้บุกเบิกและแสดงแนวความคิดในเรื่องหลักนิติธรรมและสิทธิมนุษยชนดังกล่าวให้ปรากฏ เพื่อเป้าหมายที่จะมีสังคมแห่งเสรีภาพ “สังคมที่มวลสมาชิกสามารถสำแดงจิตวิญญาณเสรีของตนได้อย่างเต็มเปี่ยม”⁵ หรือ “สังคมที่ยอมรับในคุณค่าสูงสุดในตัวมนุษย์ด้วยการพิจารณาถึงสถาบันทางสังคมทั้งหมดโดยเฉพาะรัฐว่าเป็นเสมือนผู้รับใช้มิใช่เจ้านายของปัจเจกบุคคล”⁶ หลักการนี้เป็นหลักการที่สำคัญต่อการปกป้องปัจเจกบุคคลจากรัฐบาลที่ใช้อำนาจตามอำเภอใจ และทำให้ปัจเจกบุคคลสามารถชื่นชมในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ได้

2.1.1 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

(UN’S Universal Declaration of Human Right, 1948)

ปฏิญญานี้ได้รับอิทธิพลจากกฎหมายธรรมชาติและเป็นผลงานชิ้นแรกที่เป็นการนำแนวคิดในทางปรัชญาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่มีผู้คิดค้นนานนับพันปีมาบัญญัติไว้ เพื่อเป็นการรับรองสิทธิมนุษยชนให้เป็นมาตรฐานสากล โดยการประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948 ถึงแม้ว่าปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนไม่ใช่หลักเกณฑ์ที่มีสภาพบังคับเหมือนกฎหมายทั่วไปและเป็นเพียงเอกสารที่เสนอแนะแก่มวลมนุษยชาติก็ตาม แต่ประเทศต่าง ๆ ก็แสดงความเห็นด้วย และได้นำมาบัญญัติไว้ในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญอันเป็น

³ โดยที่คำปรารภของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนที่กล่าวว่า “โดยที่ความจำเป็นอย่างยิ่งที่ สิทธิมนุษยชน ควรได้รับการปกป้องคุ้มครอง โดย หลักนิติธรรม หากไม่ประสงค์ให้มนุษย์ถูกบังคับให้หันเข้าหาการกบฏขัดขืน ในฐานะเป็นทางเลือกสุดท้ายต่อทราชและการกดขี่

⁴ เป็นองค์กระระหว่างประเทศที่มีศักดิ์เป็นที่ปรึกษาขององค์การสหประชาชาติ ก่อตั้งเมื่อปี ค.ศ. 1952 จุดก่อตั้งขององค์การทางกฎหมายนี้เป็นผลมาจากการประชุมของนักนิติศาสตร์ซึ่งจัดให้มีขึ้นที่เบอร์ลินตะวันตก โดยสรุปเน้นความสำคัญของสังคมแห่งเสรีภาพในฐานะเป็นเป้าหมายอันพึงปรารถนาของหลักนิติธรรม ในปี 1983 ศาสตราจารย์จิตติ ติงศภัทย์ ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นคณะกรรมการถือว่าเป็นนักกฎหมายไทยคนแรกที่ได้รับเกียรติสูงสุดดังกล่าว

⁵ จริฎ โยฆณานันท์. เล่มเดิม. หน้า 358.

⁶ แหล่งเดิม

กฎหมายสูงสุดของแต่ละประเทศ ปฎิญาสาเกตว่าด้วยสิทธิมนุษยชนได้จำแนกสิทธิเสรีภาพของบุคคลโดยทั่วไปเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

(1) สิทธิทางการเมืองและสิทธิพลเมือง (Political or Civil Right) สิทธิประเภทนี้ส่วนใหญ่เป็นสิทธิตามธรรมชาติที่มีมาแต่ดั้งเดิม คือ สิทธิในการดำรงชีวิต เสรีภาพ ทรัพย์สิน ความเสมอภาค ความยุติธรรม และการแสวงหาความสุข (The rights to, property, equality, justice and the pursuit of happiness) สิทธิประเภทนี้เป็นสิทธิในทางลบเป็นการจำกัดอำนาจรัฐไม่ให้กระทำการใดตามอำเภอใจและรัฐจะล่วงละเมิดสิทธิดังกล่าวมิได้

(2) สิทธิทางเศรษฐกิจและสังคม (Economic and Social Right) สิทธิประเภทนี้เป็นสิทธิที่เพิ่งรู้จักกันเมื่อไม่นานมานี้เอง และเป็นชัยชนะของกลุ่มประเทศสังคมนิยมที่ทำให้มีการระบุสิทธิเหล่านี้ลงในปฎิญาฯได้ สิทธิประเภทนี้เป็นสิทธิในทางบวกคือบัญญัติขึ้นเพื่อให้รัฐต้องจัดบริการต่างๆแก่พลเมือง เช่น สิทธิที่จะจัดตั้งสหพันธ์กรรมกร สิทธิในมาตรฐานการครองชีพอันเพียงพอสำหรับสุขภาพและความเป็นอยู่ดีของตนและครอบครัว สิทธิในการพักผ่อนและเวลาว่างรวมทั้งการจำกัดเวลาทำงานตามสมควร และวันหยุดงานเป็นครั้งคราวโดยได้รับสินจ้าง สิทธิในการศึกษา

สิทธิขั้นพื้นฐานที่เรียกว่า “สิทธิตามธรรมชาติ” ที่รัฐทุกรัฐให้ความสำคัญและบัญญัติไว้ในกฎหมายสูงสุด ประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการประกาศรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานไว้ในคำประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกาเมื่อ ค.ศ. 1776 และได้มีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาที่ได้ประกาศใช้ครั้งแรก เมื่อ ค.ศ. 1787 และได้มีบทแก้ไขเพิ่มเติม (Amendment) ในเวลาต่อมารวมทั้งสิ้น 25 ฉบับบทบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 1 ถึงฉบับที่ 10 ได้ประกาศใช้บังคับเมื่อ ค.ศ. 1791 ซึ่งได้มีการบัญญัติคุ้มครองสิทธิต่างๆของบุคคลเอาไว้ที่เรียกว่า The Bill of Rights การที่รัฐธรรมนูญสหรัฐซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญของสหพันธรัฐ (Federal Constitution) สามารถเข้าไปมีบทบาทในการให้หลักประกันแก่ผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาในขั้นตอนแต่ละขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมของทุกมลรัฐนั้นเพราะศาลสูงสุดของสหรัฐเป็นองค์กรที่มีอำนาจตีความรัฐธรรมนูญในลักษณะที่เป็นการขยายความเข้าไปคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาและในขณะเดียวกันก็เป็นการวางมาตรฐานขั้นต่ำให้เจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมได้ปฏิบัติตามมาตรฐานที่วางไว้นั้น เพราะฉะนั้น การที่กฎเกณฑ์ต่างๆที่ศาลสูงได้วางไว้จึงได้มาจากการตีความ ลำพังแต่การศึกษาจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญของสหรัฐเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อความเข้าใจถึงขอบเขตสิทธิที่ได้รับการคุ้มครอง

⁷ The Bill of Right เป็นที่มาของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแนวรัฐธรรมนูญ มีสิทธิต่างๆหลายประการที่เกี่ยวกับวิธีพิจารณาความอาญาสิทธิเหล่านี้บัญญัติไว้ในบทบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 4, 5, 6, 8

ปฏิญญาสากล ข้อ 3 ซึ่งบัญญัติว่า “บุคคลมีสิทธิในการดำรงชีวิต ในเสรีธรรมและในความมั่นคงแห่งร่างกาย”

สิทธิในการดำรงชีวิตได้มีบัญญัติไว้ในบทแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 4 (Fourth Amendment) ของรัฐธรรมนูญของสหรัฐ ซึ่งมีใจความว่า “สิทธิของบุคคลที่จะได้รับความปลอดภัยในร่างกาย... ให้พ้นจากการค้น การจับ หรือยึดโดยไม่มีเหตุอันสมควรมีอาจละเมิดได้...”⁸

รัฐธรรมนูญของไทยได้บัญญัติไว้ในมาตรา 31 ความว่า

มาตรา 31 “บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย...”

เป็นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน ซึ่งรัฐธรรมนูญของรัฐที่เป็นประชาธิปไตยจะต้องให้ความสำคัญและบัญญัติไว้ เพราะสิทธิและเสรีภาพนั้นเป็นสิ่งที่คิดคำนวณยากแต่ถ้าเน็ดและแต่ละคนจำเป็นต้องมีและใช้พัฒนาบุคลิกภาพแห่งตนทั้งทางร่างกายและจิตใจเป็นคุณค่าสูงสุดที่องค์กรของรัฐทุกองค์กร ทั้งองค์กรนิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ จะต้องเคารพและต้องคำนึงถึงอยู่เสมอว่าบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่รับรองสิทธิและเสรีภาพมิได้มีฐานะเป็นเพียงคำประกาศอุดมการณ์ของรัฐเท่านั้น หากแต่ฐานะเป็นบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่มีผลใช้บังคับโดยตรงแก่องค์กรของรัฐเหล่านั้นเลยทีเดียว

ข้อ 5 “บุคคลใดจะถูกทรมานหรือได้รับการปฏิบัติหรือการลงโทษซึ่งทารุณโหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือหยามเกียรติมิได้”

รัฐธรรมนูญฉบับแก้ไขเพิ่มเติมที่ 5 (Fifth Amendment) ในข้อ 4 มีใจความว่า “ห้ามกระทำการใดๆ อันเป็นการจำกัดสิทธิในชีวิต เสรีภาพ หรือทรัพย์สินของบุคคลโดยไม่ผ่านกระบวนการทางกฎหมาย”

ซึ่งรัฐธรรมนูญของไทยได้บัญญัติไว้สอดคล้องกันในมาตรา 31 วรรคสอง ความว่า

มาตรา 31 วรรคสอง “การทรมาน ทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรม จะกระทำมิได้...”

การลงโทษด้วยวิธีโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมตัวอย่าง เช่น การจับผู้กระทำความผิดเผาไฟ ถ่วงน้ำ ปล่อยให้หิวอดอาหารตาย และการจับตายผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาโดยไม่มีเหตุอันชอบด้วยกฎหมายก็ต้องถือว่าเป็นการกระทำที่ละเมิดสิทธิมนุษยชนด้วย

ข้อ 11(1) “บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาด้วยความผิดทางอาญา มีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาโดยเปิดเผย ณ ที่ซึ่งตนได้รับหลักประกันทั้งหมดที่จำเป็นในการต่อสู้คดี”

⁸ วิสาร พันธุณะ. (2521, กันยายน-ตุลาคม). “วิธีพิจารณาความอาญาในสหรัฐอเมริกา.” *อุทพท.*, 5, 25. หน้า 41.

สิทธิประเภทนี้เป็นสิทธิที่ชัดเจน คือสิทธิที่ได้รับการรับรองอย่างชัดเจน ไม่อาจจะเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นไปได้ ซึ่งปัจจุบันประเทศต่างๆ ได้ถือเป็นหลักทั่วไปโดยไม่มีข้อยกเว้น⁹

ในรัฐธรรมนูญของไทยได้บัญญัติไว้ในมาตรา 33 ซึ่งบัญญัติว่า

“ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด...”

สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์นี้จะส่งผลให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ซึ่งประมวลกฎหมายอาญาได้บัญญัติไว้สอดคล้องกันในเรื่องสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยในมาตรา 7/1 และมาตรา 8 เป็นต้น ผลแห่งข้อสันนิษฐานนี้จะปฏิบัติต่อจำเลยเสมือนหนึ่งว่าเป็นผู้กระทำความผิดก่อนมีคำตัดสินว่าได้กระทำความผิดจริงไม่ได้ ซึ่งข้อสันนิษฐานนี้ทำให้เกิดการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยหลายอย่างเช่น สิทธิที่จะพบและปรึกษานายความเป็นการเฉพาะตัว สิทธิที่จะได้รับการประกันตัว สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม เป็นต้น

รัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาได้บัญญัติการคุ้มครองสิทธิของบุคคลและการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลในการจับกุม ซึ่งมีรัฐธรรมนูญในฐานะที่เป็นกฎหมายสูงสุดออกมารองรับสิทธิของบุคคลผู้ตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลย นับตั้งแต่กระบวนการในชั้นสอบสวน คือขั้นตอนของการค้น การยึด การจับกุม และการประกันสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลยในขั้นตอนต่างๆ ตั้งแต่ระหว่างการดำเนินการขึ้นสอบสวนขึ้นพิจารณาไปจนถึงการบังคับโทษ เช่น หลักประกันที่จะได้รับการแจ้งสิทธิ สิทธิในการมีทนาย สิทธิที่จะได้พบศาลโดยเร็วหลังจากการควบคุม สิทธิในการได้สวนมูลฟ้อง สิทธิในการได้รับการพิจารณาโดยคณะลูกขุนใหญ่ สิทธิในการได้รับการประกันตัว สิทธิได้รับการพิจารณาโดยเร็ว เป็นต้น

2.1.2 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง

(International Conventant on Civil and Political Right, 1966)

สมัชชาใหญ่สหประชาชาติได้รับรองกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 1966 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 1976

สาระสำคัญของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองประกอบด้วย วรรคอารัมภบท และบทบัญญัติ 53 ข้อ แบ่งเป็น 6 ส่วน

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสิทธิของบุคคลที่จะไม่ถูกล่วงละเมิดสิทธิในการใช้ความรุนแรงขึ้นถึงตายจากเจ้าพนักงาน ได้มีการกล่าวไว้ดังนี้

ภาค 3 ข้อ 6 (1) มนุษย์ทุกคนมีสิทธิมาแต่กำเนิดในการดำรงชีวิต สิทธินี้ย่อมได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย ไม่มีบุคคลสามารถล่วงชีวิตของใครได้ตามอำเภอใจ

⁹ กุลพล พลวัน. (2538). พัฒนาการสิทธิมนุษยชน (พิมพ์ครั้งที่ 3). หน้า 51.

ซึ่งสอดคล้องกับปฏิญญาสากล ข้อ 3 ซึ่งบัญญัติว่า “บุคคลมีสิทธิในการดำรงชีวิต ในเสรีธรรมและในความมั่นคงแห่งร่างกาย”

และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ในมาตรา 31 ซึ่งบัญญัติว่า

“บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย การทรมาน ทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรม จะกระทำมิได้...”

การจับตายผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาโดยไม่มีความจำเป็นและเหตุสมควรที่จะกระทำได้ย่อมเป็นการขัดรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดแล้วยังขัดต่อสิทธิมนุษยชนและหลักกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองนี้อีกด้วย

ภาค 3 ข้อ 14 (2) บุคคลทุกคนผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดอาญา ย่อมมีสิทธิได้รับการสันนิษฐานเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ากระทำผิดตามกฎหมาย

ซึ่งสอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนข้อ 11(1) ที่กล่าวว่า

“บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาด้วยความผิดทางอาญา มีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมาย...”

และสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญของไทยในมาตรา 33 ซึ่งบัญญัติว่า

“ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด...”

2.1.3 ประมวลระเบียบการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย¹⁰

(Code of Conduct for Law Enforcement Officials, 1979)

ประมวลนี้รับรองโดยที่ประชุมสมัชชาทั่วไปโดยมติที่ 34 /169วันที่ 17/ ธ.ค./ ค.ศ.1979

ข้อ 2 การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจหน้าที่บังคับใช้กฎหมายนั้นจะต้องกระทำโดยเคารพและมุ่งคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตลอดจนพิทักษ์รักษาสิทธิมนุษยชนของบุคคลทุกคน

คำว่า “สิทธิมนุษยชน” หมายถึงสิทธิมนุษยชนตามที่ระบุไว้และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายของประเทศนั้นและกฎหมายระหว่างประเทศ กฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิความเป็นพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ... ปฏิญญาขององค์การสหประชาชาติว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติทุกรูปแบบที่เกี่ยวข้องด้วยความแตกต่างทางเชื้อชาติ อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติทุกรูปแบบที่เกี่ยวข้องด้วยความแตกต่างทางเชื้อชาติ ...

¹⁰ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, ชาตี ชัยเศรษฐีระ และณัฐสา ฉัตรไพฑูริย์. (ผู้แปล). (2547). มาตรฐานองค์การสหประชาชาติว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. หน้า 39.

ข้อ 3 เจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจหน้าที่บังคับใช้กฎหมายจะใช้กำลังบังคับได้ต่อเมื่อมีเหตุจำเป็นอย่างถึงและเฉพาะกรณีที่เป็นกรปฏิบัติหน้าที่บังคับใช้กฎหมายนั้น

มีข้อสังเกตเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ในข้อนี้ ดังนี้

(ก) หลักเกณฑ์ข้อนี้เน้นว่าการใช้กำลังบังคับของเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจหน้าที่บังคับใช้กฎหมายนั้นจะกระทำได้เฉพาะกรณีพิเศษอย่างยิ่ง กล่าวคือเป็นกรณีที่เป็นความจำเป็นโดยชอบตามพฤติการณ์เพื่อป้องกันอาชญากรรมหรือในการจับกุมผู้กระทำความผิดหรือผู้ต้องสงสัยโดยชอบด้วยกฎหมาย และจะใช้กำลังบังคับในกรณีอื่นๆ ไม่ได้โดยเด็ดขาด

ข้อที่น่าพิจารณาคือการใช้กำลังบังคับของเจ้าหน้าที่ของประเทศไทยในหลาย ๆ กรณีไม่ได้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่วางนี้เลย คือไม่ได้เพื่อป้องกันอาชญากรรม หรือในการจับกุมผู้กระทำความผิดหรือผู้ต้องสงสัยโดยชอบด้วยกฎหมาย เช่น ในช่วงที่มีการประกาศนโยบายปราบปรามยาเสพติดขั้นเด็ดขาดนั้น การจับตายผู้มีรายชื่อในบัญชีค้ายาเสพติดซึ่งไม่ได้เป็นผู้ต้องสงสัยโดยชอบด้วยกฎหมายและเจ้าหน้าที่ตำรวจก็ไม่ได้กระทำโดยมีเหตุผลอันสมควรหรือกระทำโดยชอบด้วยกฎหมาย หรือในกรณีของการจับตายผู้ต้องหาคนสำคัญ “โจ ค่าน้ำแข็ง” ก็ไม่ได้กระทำโดยชอบตามพฤติการณ์แต่อย่างใดเพราะผู้ต้องหาได้มอบตัวแล้วไม่มีความจำเป็นที่จะต้องจับตายแต่อย่างใด และการจับตายทั้งสองกรณีนี้เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญในเรื่องการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องหาหรือจำเลยในประเทศไทย

ปัญหาในเรื่องวิธีคิดและจิตสำนึกในเรื่องสิทธิมนุษยชนซึ่งไทยยังตระหนักในเรื่องเหล่านี้้น้อยมาก ผู้คนในสังคมจำนวนมากก็ยังชื่นชมสนับสนุนการใช้มาตรการปราบปรามที่รุนแรงของรัฐ และยังมีความเห็นว่านักสิทธิมนุษยชนที่ออกมาเคลื่อนไหวในเรื่องนี้เป็นพวกมือไม่พายเอาเท้าราน้ำ หรือแม้แต่นิ่งถึงสิทธิของผู้ค้ายาмаกกว่าจะนึกถึงความทุกข์ยากสูญเสียที่เกิดจากน้ำมือของพวกเขาอาชญากรเหล่านี้

ตัวอย่างผลสำรวจความคิดเห็นประชาชนในกรุงเทพฯ จากศูนย์ประชาบดี สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยรามคำแหง¹¹ ยืนยันว่ากลุ่มตัวอย่างร้อยละ 79.4 เห็นด้วยกับวิธีการปราบปรามยาบ้าด้วยวิธีรุนแรงและเชื่อมั่นว่าการนำตัดตอนส่งผลต่อโอกาสในการจับผู้ค้ารายย่อยมาลงโทษได้มากที่สุด รัฐบาลทักษิณได้คะแนนนิยมสูงสุดด้านการแก้ไขปัญหายาเสพติดเหนือกว่าเรื่องการส่งเสริมธุรกิจการค้าและการแก้ไขปัญหาคาความยากจน ผลสำรวจที่ทำให้นักสิทธิมนุษยชนต้องตกใจคือ สิทธิในความเป็นมนุษย์ของนักค้ายาบ้า ซึ่งร้อยละ 60.3 เห็นว่าไม่ควรปล่อยให้นักค้ายาบ้ามีชีวิตอยู่ต่อไป เพราะคนเหล่านี้ทำลายชีวิตผู้อื่นมามาก ขณะที่ส่วนน้อยเพียงร้อยละ 39.7 เห็นว่าควรให้มีชีวิตอยู่ต่อไปเพราะเชื่อว่าสักวันหนึ่งเขาอาจกลับตัวเป็นคนดีได้

¹¹ ข่าวรามคำแหง, ฉบับวันที่ 3-9 มีนาคม 2546, 10-16 มีนาคม 2546, 17-23 มีนาคม 2546

ที่สำคัญผลสำรวจนี้ยังชี้ว่านักสิทธิมนุษยชนไม่ควรเรียกร้องความเป็นธรรมให้คนค้ายาบ้าซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงจิตสำนึกที่บกพร่องในเรื่องสิทธิมนุษยชนของคนไทย

(ข) กฎหมายภายในของประเทศโดยทั่วไปจะต้องระบุข้อจำกัดให้การใช้กำลังบังคับดังกล่าว ให้อยู่ในกรอบในความเหมาะสมพอดี พึ่งเป็นที่เข้าใจว่าหลักเกณฑ์ตามกฎหมายภายในของประเทศเกี่ยวกับกรอบของความเหมาะสมพอดีดังกล่าวจะต้องสอดคล้องกับการตีความหลักเกณฑ์ข้อนี้ และจะต้องไม่มีการตีความในทางยอมรับให้มีการใช้กำลังบังคับที่เกินสมควรนั้น โดยอ้างว่าเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่ชอบด้วยกฎหมาย

ข้อที่น่าพิจารณาคือ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83 วรรคสาม บัญญัติในเรื่องของการจับว่า “ถ้าบุคคลซึ่งจะถูกจับขัดขวางหรือจะขัดขวางการจับ หรือหลบหนีหรือพยายามจะหลบหนี ผู้ทำการจับมีอำนาจใช้วิธีหรือการป้องกันทั้งหลายเท่าที่เหมาะสมแก่พฤติการณ์แห่งเรื่องในการจับนั้น” คำว่าใช้การป้องกันมีการตีความไปได้หลายทาง ศาลตีความไปในทางที่ว่าเป็นการป้องกันตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68 ซึ่งต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่ว่าคือ ต้องเป็นภัยอันตรายละเมิดต่อกฎหมาย ใกล้จะถึง จำต้องทำเพื่อป้องกันสิทธิของตนหรือผู้อื่น การกระทำนั้นพอสมควรแก่เหตุ

แต่มีนักวิชาการอีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าไม่ใช่เป็นเรื่องป้องกันสิทธิตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68 แต่คำว่า “ป้องกัน” นี้ คือป้องกันมิให้ผู้กระทำความผิดขัดขวางการจับกุม หรือหลบหนีหรือพยายามจะหลบหนี คำว่าเท่าที่เหมาะสมแก่พฤติการณ์แห่งเรื่อง หมายความว่า วิธีหรือความป้องกันนั้นให้ใช้กำลังได้เท่าที่จำเป็นหรือตามสมควรเพื่อให้การจับเป็นผลสำเร็จ ส่วนแค่ไหนเพียงไรจึงจะถือว่าเหมาะสมแก่พฤติการณ์แห่งเรื่อง ย่อมแล้วแต่ข้อเท็จจริงเป็นกรณีๆ ไป

สหรัฐอเมริกามีการบัญญัติหลักเกณฑ์ในการใช้ความรุนแรงจนถึงตายเอาไว้ชัดเจนว่า 1. มีเหตุอันควรเชื่อว่าจะจำเป็นต้องใช้กำลัง มิฉะนั้นผู้กระทำความผิดจะหลบหนี และ 2. มีเหตุน่าเชื่อว่าผู้กระทำความผิดจะใช้กำลังรุนแรงทำร้ายเจ้าพนักงานหรือผู้อื่น ศาลสูงสหรัฐอเมริกาวินิจฉัยว่า¹² หลักของการใช้กำลังจับกุมไม่ใช่หลักป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย ไม่ใช่เจ้าพนักงานจะใช้กำลังได้ต่อเมื่อเป็นการป้องกันตัว เจ้าพนักงานของรัฐทำหน้าที่ป้องกันปราบปรามอาชญากรรมไม่จำเป็นต้องเอาชีวิตไปเสี่ยงจนถึงขนาดว่าผู้ร้ายจะต้องชักปืนก่อนแล้วตนจึงจะยิงได้ เจ้าพนักงานยิงก่อนได้ถ้าเห็นว่ามีเหตุอันควรเชื่อว่าจะทำอันตราย และไม่ได้มีหลักเกณฑ์ว่าจะต้องเป็นภัยอันตรายใกล้จะถึงด้วย คือมิใช่หลักป้องกันแต่เป็นหลักเรื่องความเป็นไปได้ที่คนร้ายจะทำอันตรายเจ้าหน้าที่หรือผู้อื่น ซึ่งการทำอันตรายนั้นไม่จำเป็นว่าจะต้องทำให้เขาถึงตายหรือบาดเจ็บสาหัส¹³

¹² จิรนิติ หะวานนท์. (2546). สิทธิทางวิธีพิจารณาความอาญา. หน้า 49

¹³ Tennessee v. Garner, 471 U.S. 1, 1985.

Tennessee V. Garner & The Forth Amendment¹

ข้อเท็จจริงกรณี Tennessee V. Garner นั้น Mr. Garner ได้ยื่นฟ้องต่อศาลสหรัฐกล่าวหาเจ้าหน้าที่ตำรวจและรัฐ Tennessee ขู่ฆ่าคนตายโดยเจตนา และอ้างว่าการกระทำของเจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นการละเมิดต่อบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกาเรื่องการคุ้มครองสิทธิพลเรือน (The Forth Amendment)

ในคดีนี้เจ้าหน้าที่ตำรวจแห่งรัฐ Tennessee ได้ยิงลูกชายของ Garner ในเหตุการณ์ปล้นแห่งหนึ่งขณะที่ลูกชายของเขาหนีออกมาจากสถานที่เกิดเหตุ จากรายงานที่ปรากฏลูกชายของเขาไม่มีอาวุธร้ายแรงแต่อย่างใดเลย

The Forth Amendment: คุ้มครองสิทธิประชาชนจากการกระทำโดยมิชอบของเจ้าหน้าที่รัฐ: “การใช้กำลังขั้นรุนแรงถึงตาย (Deadly Force) เพื่อป้องกันการหลบหนีของผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดหรือผู้ซึ่งได้ก่ออาชญากรรม ไม่ว่าจะในสถานการณ์เช่นใดไม่ถือว่าเป็นการกระทำที่สมเหตุสมผลตามรัฐธรรมนูญ เว้นแต่ถ้าเจ้าหน้าที่มีเหตุให้เชื่อว่าผู้ต้องสงสัยอาจเป็นอันตรายร้ายแรงหรืออาจก่อให้เกิดอันตรายแก่ร่างกายและถึงชีวิตต่อบุคคลอื่นและหรือต่อเจ้าหน้าที่นั่นเอง เช่นนี้จะถือว่าการใช้กำลังขั้นรุนแรงถึงตายสามารถกระทำได้โดยชอบ”

ก่อนหน้าคดี Tennessee V. Garner ในสหรัฐอเมริกายังไม่มีความหมายที่ชัดเจนในเรื่องของการใช้กำลังขั้นรุนแรงถึงตาย และการติดตามหรือจับกุมผู้ซึ่งกระทำความผิดหรือสงสัยว่ากระทำความผิด เจ้าหน้าที่ตำรวจจะใช้แนวทางปฏิบัติตามกฎหมายอังกฤษเดิม คือกฎสำหรับอาชญากรทุกคน แต่หลังจากคำตัดสินนี้การกระทำของเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายดั้งเดิมถือว่าเป็นการละเมิดรัฐธรรมนูญ หากไม่ปรากฏว่าผู้ต้องสงสัยมีอาวุธร้ายแรงหรือต่อสู้หรือก่อให้เกิดหรือน่าจะก่อให้เกิดอันตรายใดๆต่อบุคคลอื่นหรือเจ้าพนักงานนั้น ในที่สุดคำตัดสินของศาลสูงจากคดีนี้จึงพัฒนาเป็นกฎหมายรัฐและนโยบายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการบังคับใช้กฎหมายจนกระทั่งปัจจุบันนี้

¹ สิริลักษณ์ นุรักษ์, เล่มเดิม, หน้า 169

(ค) การใช้อาวุธปืนให้ถือเป็นมาตรการในขั้นที่หนักที่สุด จึงควรที่จะต้องพยายามทุกวิถีทางในการงดเว้นการใช้อาวุธปืนนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีที่จะใช้ต่อเยาวชน ในกรณีทั่วไปแล้วไม่ควรให้เจ้าหน้าที่ใช้อาวุธปืนเลย เว้นแต่กรณีที่ผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดมีอาวุธปืนในการขจัดขึ้นการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ หรือกรณีหากเจ้าหน้าที่ไม่ใช้อาวุธปืนนั้นแล้วอาจมีผู้ได้รับภัยอันตรายและไม่มีมาตรการเหมาะสมอย่างอื่นที่เบากว่านี้ที่จะใช้ระงับภัยหรือจับกุมบุคคลนั้นได้ ในกรณีที่มีการใช้อาวุธปืนโดยเจ้าหน้าที่ดังกล่าวจะต้องรับรายงานเหตุต่อผู้บังคับบัญชาทันที

ข้อที่น่าพิจารณาคือ การใช้อาวุธปืนของเจ้าหน้าที่ตำรวจในประเทศไทยไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายว่าด้วยการใช้อาวุธปืนไว้โดยเฉพาะ และไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายที่จะควบคุมตรวจสอบ หรือจำกัดอำนาจกระทำการ โดยเฉพาะในการใช้อาวุธปืนของเจ้าหน้าที่ตำรวจแต่อย่างใด รายละเอียดดูในข้อพิจารณาของหัวข้อ 2.1.5

2.1.4 หลักการว่าด้วยการป้องกันและการสอบสวนอย่างมีประสิทธิภาพเกี่ยวกับการวิสามัญฆาตกรรม และการลงโทษประหารชีวิตที่ไร้เหตุผล และรวบรัด¹⁴ (Principles on the Effective Prevention and Investigation of Extra-legal, Arbitrary and Summary Executions, 1989)

ตามมาตรฐานสากลหลักการที่จะป้องกันและสืบสวนสอบสวนการตายจากการกระทำของเจ้าพนักงานโดยไม่ผ่านกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายนั้น องค์การสหประชาชาติได้ทำเอกสารเสนอแนะดังต่อไปนี้

มาตรการป้องกัน มีข้อเสนอแนะสรุปได้ดังนี้

1. รัฐบาลทั้งหลายต้องออกกฎหมายห้ามเจ้าพนักงานที่กระทำให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายโดยไม่ผ่านกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายทุกกรณีและให้ถือว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นความผิดอาญาที่มีโทษร้ายแรง และแม้แต่ในภาวะพิเศษ เช่น ประเทศตกอยู่ในภาวะสงครามหรือใกล้จะเกิดสงคราม สถานะทางการเมืองภายในประเทศขาดเสถียรภาพ หรือระหว่างประกาศภาวะฉุกเฉินก็จะไม่ถือว่าการกระทำของเจ้าพนักงานเช่นนั้นเป็นความชอบธรรม การกระทำของเจ้าพนักงานดังกล่าวทำไม่ได้ในทุกกรณี ไม่ว่าจะเป็นการสู้รบระหว่างกองกำลังภายในประเทศหรือการใช้อำนาจที่ผิดกฎหมายของเจ้าพนักงานของรัฐ หรือบุคคลที่ปฏิบัติหน้าที่ตามคำสั่งของเจ้าพนักงานและรวมถึงเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดการตายของบุคคลที่เกิดขึ้นในระหว่างคุมขังด้วย

ข้อที่น่าพิจารณาคือ กฎหมายที่ห้ามเจ้าพนักงานกระทำให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายโดยไม่ผ่านกระบวนการยุติธรรมของไทยนั้นมีบัญญัติไว้ทั้งในรัฐธรรมนูญ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและระเบียบปฏิบัติของเจ้าพนักงานตำรวจ แต่ในความเป็นจริงแล้วเจ้าพนักงานที่กระทำ

¹⁴ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, ชาติ ชัยเดชสุริยะ และณัฐวสา จิตรไพฑูรย์, เล่มเดิม, หน้า 135.

ให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายโดยไม่ผ่านกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายของไทยมักไม่ได้รับโทษ เพราะส่วนใหญ่แล้วจะยกฟ้องเนื่องจากการขาดการตรวจสอบที่ดี กระบวนการตั้งแต่ชั้นชั้นตุลาการพิพากษาถึงที่สุดจนไต่สวนคดีครั้งแรก ส่วนหนึ่งของเจ้าพนักงานสอบสวนก็ช่วยพวกเดียวกัน หลักฐานต่าง ๆ ส่วนใหญ่อยู่ที่พนักงานสอบสวนทั้งสิ้น แม้แต่รัฐบาลเองก็ไม่ได้ใส่ใจปัญหาดังกล่าวนี้และในช่วงที่มึนโง่ในการปราบปรามยาเสพติดขั้นเด็ดขาด ก็ส่งผลให้มีเจ้าพนักงานตำรวจนำผู้ที่ถูกสงสัยว่าจะเป็นผู้เกี่ยวข้องกับยาเสพติดเป็นจำนวนมาก ทั้ง ๆ ที่ไม่ใช่ภาวะพิเศษที่จะทำให้เจ้าพนักงานจะสามารถใช้อำนาจที่จะทำให้บุคคลผู้ต้องสงสัยหรือผู้กระทำความผิดตายโดยไม่ต้องผ่านกระบวนการยุติธรรม การกระทำดังกล่าวก็ไม่ได้ตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมาย และมีการร้องเรียนของญาติผู้เสียชีวิตเป็นจำนวนมาก¹⁵

2. รัฐบาลทั้งหลายต้องควบคุมเข้มงวดรวมถึงการกวดขันการบังคับบัญชาเจ้าหน้าที่ของรัฐทุกคนที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการจับกุมคุมขัง ควบคุมตัวและจำคุก ตลอดจนเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจตามกฎหมายในการใช้กำลังและอาวุธปืน

ข้อที่น่าพิจารณาคือ การใช้อาวุธปืนของเจ้าหน้าที่ตำรวจในประเทศไทยไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายว่าด้วยการใช้อาวุธปืนไว้โดยเฉพาะ และไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายที่จะควบคุมตรวจสอบ หรือจำกัดอำนาจกระทำการ โดยเฉพาะในการใช้อาวุธปืนของเจ้าหน้าที่ตำรวจแต่อย่างใด ดูรายละเอียดในข้อพิจารณาของข้อ 2.1.5

3. รัฐบาลทั้งหลายต้องยับยั้งคำสั่งของเจ้าหน้าที่ระดับสูงของรัฐที่จะสั่งการหรือส่งเสริมให้ผู้ใดปฏิบัติในการทำให้คนตายโดยไม่ผ่านกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมาย และทุกคนมีสิทธิและหน้าที่ที่จะต้องต่อต้านคำสั่งในลักษณะดังกล่าว ในการอบรมเจ้าหน้าที่ที่บังคับใช้กฎหมายต้องเน้นถึงกฎเกณฑ์ข้างต้น

ข้อที่น่าพิจารณาคือ ในรัฐบาลยุคปัจจุบันมีการทำวิสามัญฆาตกรรมผู้ที่เกี่ยวข้องกับการค้ายาเสพติดสูงที่สุดกว่าทุกรัฐบาลที่ผ่านมา และเป็นผู้ที่ได้คะแนนนิยมสูงสุดจากประชาชนในด้านการแก้ไขปัญหายาเสพติดเหนือกว่าเรื่องการส่งเสริมธุรกิจการค้าและการแก้ไขปัญหาคาชากรจน โดยนัยแห่งความหมายนี้ แม้รัฐบาลจะออกตัวว่าไม่ได้ส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่ฆ่าคนตายโดยไม่ผ่านกระบวนการยุติธรรมแต่ก็ไม่น่าจะมีมาตรการที่เข้มงวดกวดขันหรือห้ามปรามอย่างจริงจัง เพราะว่าเจ้าหน้าที่ใช้ความรุนแรงขั้นถึงตายดังกล่าวก็ไม่ได้มีการตรวจสอบและไม่ได้รับการลงโทษแต่อย่างใด มีแต่การร้องเรียนของญาติผู้ตายจำนวนมากเท่านั้น¹⁶

¹⁵ จริญ โฆษณานันท์. (2546). “สิทธิมนุษยชนและสงครามยาเสพติด.” วารสารวิชาการสิทธิมนุษยชน, 1,4. หน้า 89.

¹⁶ ข้าราชการแห่ง. ฉบับวันที่ 3-9 มีนาคม 2546, 10-16 มีนาคม 2546, 17-23 มีนาคม 2546.

4. ต้องใช้กระบวนการทางศาลหรือมาตรการอื่นที่มีประสิทธิภาพที่จะรับประกันต่อทุกคนและทุกกลุ่มที่ได้รับอันตรายหรือได้รับการคุกคามต่อชีวิตจากการปฏิบัติของเจ้าพนักงานโดยไม่ผ่านกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมาย

ข้อที่น่าพิจารณาคือ แต่อย่างไรก็ดี มาตรการในการตรวจสอบเกี่ยวกับการกระทำการใช้กำลังขั้นรุนแรงถึงตายหรือใช้อาวุธหรืออาวุธปืนกระทำให้ผู้กระทำความผิดถึงแก่ความตาย ในขณะที่ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวในชั้นพิจารณาของศาลนี้ ปัจจุบันนี้ปรากฏว่าได้ผลน้อยมากทั้งนี้ เพราะไม่ปรากฏคดีขึ้นสู่ศาลเท่าใดนัก คดีดังกล่าวเกี่ยวกับการกระทำของเจ้าพนักงานตำรวจที่ได้กระทำให้ผู้กระทำความผิดถึงแก่ความตายซึ่งเรียกว่า คดีวิสามัญฆาตกรรมนั้นมักจะปรากฏอยู่เพียงแต่ในชั้นพิจารณาของพนักงานอัยการและชั้นอัยการสูงสุดเท่านั้น ซึ่งจากหลักฐานที่ได้นำมาจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าเกือบทุกคดีจะสิ้นสุดอยู่ที่การสั่งคดีของอัยการสูงสุดเท่านั้น คือมักจะมีคำสั่งไม่ฟ้องตัวอย่างเช่น ในปี พ.ศ. 2543 สั่งไม่ฟ้อง 56 คดี และสั่งฟ้อง 2 คดี ในปี พ.ศ. 2544 (ม.ค.-ต.ค.) สั่งไม่ฟ้อง 34 คดี และสั่งฟ้องเพียง 1 คดีเท่านั้น¹⁷

การสืบสวนสอบสวน มีข้อเสนอแนะสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. ต้องมีการสืบสวนสอบสวนอย่างเป็นกลางโดยรวดเร็ว และโปร่งใส ในกรณีที่สงสัยว่าเป็นการตายที่เกิดจากการกระทำของเจ้าพนักงานโดยไม่ผ่านกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายทุกราย รวมทั้งกรณีที่มีการร้องเรียนจากญาติผู้ตาย หรือมีรายงานที่เชื่อถือได้ว่าเป็นการตายโดยผิดธรรมชาติที่เกิดจากการปฏิบัติของเจ้าพนักงานในกรณีดังกล่าว รัฐบาลทั้งหลายต้องจัดให้มีสำนักสืบสวนสอบสวนและกระบวนการสืบสวนเพื่อไต่สวนกรณีดังกล่าว วัตถุประสงค์ของการสืบสวนสอบสวนก็เพื่อค้นหาเหตุตาย พฤติการณ์ที่ตาย รวมทั้งเวลาตายด้วย และผู้รับผิดชอบต่อการตายนั้น ตลอดจนวิธีการปฏิบัติที่ทำให้เกิดการตายนั้น การสืบสวนให้รวมถึงการผ่าศพตรวจโดยละเอียด การเก็บรวบรวมและการวิเคราะห์วัตถุพยาน พยานเอกสาร ตลอดจนทำให้การของพยานบุคคลต่างๆ การสืบสวนสอบสวนต้องแยกให้ได้ว่า การตายนั้นเป็นการตายโดยธรรมชาติ การตายจากอุบัติเหตุ ฆ่าตัวตายหรือถูกทำร้าย

ข้อที่น่าพิจารณา ในประเทศไทยเมื่อมีคดีเกิดขึ้น โดยเฉพาะคดีที่เกิดจากการใช้ความรุนแรงถึงตายของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ในการสอบสวนคดีชั้นสูตรพลิกศพก็ดี การสอบสวนคดีอาญาที่ผู้ตายกระทำผิดก็ดี การสอบสวนคดีที่เจ้าพนักงานตำรวจฆ่าผู้ตายอันเนื่องมาจากการปฏิบัติกรตามหน้าที่ก็ดี พนักงานสอบสวนจะเป็นผู้กระทำการด้วยตนเองทั้งสิ้น ซึ่งในที่นี้ก็หมายความว่าในการสอบสวนคดีดังกล่าวเจ้าพนักงานตำรวจเป็นผู้กระทำการให้บุคคลอื่นถึงแก่ความตายอันเนื่องมาจาก

¹⁷ กุศล พลวัน. (2547, ตุลาคม). “การสร้างความมั่นใจแก่ประชาชนในคดีวิสามัญฆาตกรรม.” ข่าวเนติบัณฑิตยสภา, 17, 183. หน้า 5.

การปฏิบัติการตามหน้าที่ และขณะเดียวกันเจ้าพนักงานตำรวจซึ่งเป็นพนักงานสอบสวนก็เป็นผู้ทำการสอบสวน ซึ่งกรณีดังกล่าวจะเห็นได้ว่าองค์กรผู้ปฏิบัติการที่กระทำให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายและองค์กรผู้สอบสวนดำเนินคดีกับผู้ปฏิบัติการดังกล่าวคือผู้ดำเนินการจากองค์กรเดียวกัน มิได้มีการควบคุมหรือตรวจสอบจากองค์กรต่างองค์กรกันในกระบวนการยุติธรรมแต่ประการใด

แม้ว่าตามระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติว่าด้วยการชันสูตรพลิกศพ(ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2543 ข้อ 12 จะกำหนดว่า “ห้ามเจ้าพนักงานหรือผู้ควบคุมผู้ทำให้ตายทำหน้าที่เป็นพนักงานสอบสวนผู้ชันสูตรพลิกศพ เว้นแต่จะบันทึกคำชี้แจงแสดงรายละเอียดที่เกิดขึ้นมอบให้พนักงานสอบสวนผู้ชันสูตรพลิกศพรวมเข้าไว้ในสำนวนเพื่อดำเนินการต่อไป” แต่ข้อกำหนดดังกล่าว มิได้เป็นการตรวจสอบการกระทำของเจ้าพนักงานตำรวจในกรณีที่ได้ใช้ความรุนแรงขึ้นถึงตายโดยอ้างว่าเป็นการปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างแท้จริง เพราะแนวโน้มในการสอบสวนหรือดำเนินคดีดังกล่าวก็มักเป็นไปในลักษณะที่เป็นการช่วยเหลือพวกเดียวกันมากกว่า

2. เจ้าหน้าที่ผู้ทำการสืบสวนสอบสวนจะต้องมีอำนาจที่จะเรียกข้อมูลทั้งปวงที่จำเป็นต่อการไต่สวน และต้องได้รับงบประมาณพอเพียงต่อการใช้จ่าย และต้องมีทรัพยากรทางเทคนิค เพื่อให้การสืบสวนสอบสวนมีประสิทธิภาพ บุคคลเหล่านั้นต้องมีอำนาจที่จะบังคับเจ้าพนักงานที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ทำให้เกิดการตายมาให้การได้ รวมทั้งพยานบุคคลอื่นๆด้วย เพื่อการนี้บุคคลดังกล่าวต้องได้รับอำนาจในการออกหมายเรียกพยานบุคคลและผู้เกี่ยวข้องด้วยเพื่อการรวบรวมพยานหลักฐานต่างๆ

ข้อที่น่าพิจารณาคือ ในการชันสูตรพลิกศพแพทย์จะทำงานร่วมกับพนักงานสอบสวน แพทย์ควรที่จะมีอำนาจที่จะเรียกข้อมูลที่จำเป็นต่อการชันสูตรพลิกศพแต่ในทางความเป็นจริงแล้วแพทย์ทำงานแบบเป็นผู้ช่วยเหลือพนักงานสอบสวนมากกว่า ผู้ที่มีอำนาจเรียกข้อมูลทั้งปวงที่จำเป็นต่อการไต่สวนคือพนักงานสอบสวน แพทย์มักมาชันสูตรภายหลังพนักงานสอบสวนและองค์กรการกุศลต่างๆที่ได้ทำการพลิกศพ และรวบรวมพยานหลักฐานต่าง ๆ ไปแล้ว หรืออาจทำให้พยานหลักฐานต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปแล้วก่อนที่จะได้รับการชันสูตรแพทย์จะทำได้เพียงหาสาเหตุการตาย มากกว่าพฤติการณ์การตาย และพนักงานสอบสวนควรต้องได้รับการอบรมทางด้านการชันสูตรพลิกศพและการตรวจสอบสถานที่เกิดเหตุเป็นอย่างดีจากหน่วยงานที่มีความรู้ความชำนาญ ควรจะต้องมีตรวจสอบการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ผู้ชันสูตรศพเหล่านี้ด้วย รัฐจะต้องมีงบประมาณสนับสนุนในด้านอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในการดังกล่าวด้วย

3. ในกรณีที่กระบวนการสืบสวนสอบสวนกระทำไม่สมบูรณ์เพราะขาดผู้ชำนาญการหรือกระทำโดยลำเอียงต่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็ดี เพราะเป็นกรณีสำคัญก็ดี เพราะปรากฏชัดว่ามีร่องรอยของการกระทำผิดคดีและกรณีที่มีการร้องเรียนจากผู้ถูกทำร้ายว่าการสอบสวนบกพร่องก็ดี

รัฐบาลทั้งหลายต้องให้มีการสืบสวนสอบสวน โดยแต่งตั้งคณะกรรมการไต่สวนที่เป็นอิสระ กรรมการแต่ละคนที่ได้รับการคัดเลือกต้องเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นกลาง มีความสามารถ และมีความเป็นอิสระในการทำการไต่สวน คณะกรรมการต้องมีอำนาจที่จะเรียกข้อมูลต่างๆที่จำเป็นต่อการไต่สวน และต้องทำการไต่สวนตามหลักการที่อยู่ในเอกสารนี้

ข้อที่น่าพิจารณาคือในการสอบสวนคดีกรณีที่มีการตายที่เกิดจากการใช้ความรุนแรงขึ้นถึงตายของเจ้าพนักงานตำรวจ โดยอ้างว่าปฏิบัติหน้าที่นั้นควรจะต้องมีพนักงานอัยการและพนักงานฝ่ายปกครองเข้าร่วมในการสอบสวนคดีดังกล่าวด้วย เพื่อเป็นการถ่วงดุลในการสอบสวนหาพยานหลักฐานในการตายอันเกิดจากการวิสามัญฆาตกรรมนั้นเนื่องกระบวนการสอบสวนดังกล่าวกระทำโดยพนักงานสอบสวนเพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น ไม่มีองค์กรอื่นตรวจสอบร่วมด้วยและให้พนักงานสอบสวนปฏิบัติตามคำสั่งของพนักงานอัยการเช่นเดียวกับการชันสูตรพลิกศพและการไต่สวนในศาลตามมาตรา 150 วรรคหก วิธีการสอบสวนเช่นนี้จะทำให้เจ้าหน้าที่ตำรวจต้องระมัดระวังมากขึ้นยับยั้งชั่งใจมากขึ้นที่จะใช้อาวุธปืนยิงประชาชนโดยอ้างว่าเป็นการป้องกันตัวโดยไม่มีเหตุผล และเพื่อเป็นการให้ความมั่นใจแก่ประชาชนว่าจะได้รับความเป็นธรรมในการสอบสวนและป้องกันครหาว่าตำรวจสอบสวนช่วยพวกเดียวกันเองอีกด้วย

4. การเผาศพผู้ตายต้องรอไว้จนกว่าแพทย์จะทำการผ่าศพพิสูจน์เสร็จเรียบร้อยแล้ว แพทย์ที่ผ่าศพต้องเป็นผู้ชำนาญในสาขานิติพยาธิวิทยา (Forensic Pathologist) ผู้ทำการผ่าศพต้องมีสิทธิที่จะเรียกข้อมูลและหลักฐานจากสถานที่พบศพ และสถานที่ที่คิดว่าการตายได้เกิดขึ้นเพื่อนำมาประกอบการไต่สวน ถ้าศพฝังไปแล้วและต่อมาจำเป็นต้องมีการสืบสวนสอบสวนจำต้องขุดศพนั้นขึ้นมาตรวจโดยรวดเร็วและต้องขุดอย่างถูกต้อง ถ้าพบว่ามีโครงกระดูกเหลืออยู่จะต้องขุดศพอย่างระมัดระวังและต้องใช้วิธีศึกษาตามเทคนิคทางมานุษยวิทยา (Anthropological technique)

ข้อที่น่าพิจารณาคือกฎหมายไทยการชันสูตรพลิกศพจะเป็นเพียงการดูศพจากภายนอก ไม่ได้เน้นการผ่าศพเพื่อตรวจหาสาเหตุการตายที่แท้จริง ทั้งที่การผ่าศพเพื่อตรวจหาสาเหตุการตายที่แท้จริงมีความสำคัญมากเพราะจะสามารถบอกสาเหตุการตายอย่างแท้จริงได้ ในคดีวิสามัญฆาตกรรมสำคัญเช่น คดี โจ ค่านซ่าง ศพผู้ตายไม่ได้ผ่าศพตรวจมีเพียงการชันสูตรศพโดยส่งไปยังโรงพยาบาลเท่านั้น (ไม่มีการชันสูตรในที่เกิดเหตุด้วย) และอีกไม่นานก็เผา การหาความจริงจากตัวผู้ตายจึงเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ตลอดกาลนี่คือความไม่โปร่งใสของการตรวจสอบความถูกต้อง

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 150 ที่แก้ไขเพิ่มเติมเมื่อปีพ.ศ. 2542 ในกรณีที่จะต้องมีการชันสูตรให้แพทย์ทางนิติเวช(หรือแพทย์ที่มีคุณสมบัติตามมาตรา 150 ระบุไว้) เป็นผู้ชันสูตรร่วมกับพนักงานสอบสวน แต่แพทย์เป็นเพียงผู้ช่วยพนักงานสอบสวน และแพทย์ผู้ทำการชันสูตรไม่มีอำนาจในการเรียกข้อมูลและหลักฐานจากสถานที่พบศพ แพทย์ผู้ซึ่งจะต้อง

ค้นหาสาเหตุการตาย พนักงานสอบสวนผู้ที่จะต้องรวบรวมพยานหลักฐานต่าง ๆ อันอาจจะเกี่ยวข้องกับการตาย และตำรวจหน่วยพิสูจน์หลักฐานที่จะต้องหาร่องรอยวัตถุพยานต่าง ๆ เช่น ลายพิมพ์นิ้วมือแฝงในสถานที่เกิดเหตุ เป็นต้น

5. การผ่าศพเพื่อตรวจพิสูจน์ต้องสามารถจะทำได้โดยไม่จำกัดเวลา เพื่อให้การสืบสวนสอบสวนจะดำเนินไปได้อย่างโปร่งใส การผ่าศพตรวจต้องทำให้ได้อย่างน้อยเพื่อจะทราบว่าเป็นใคร สาเหตุและพฤติการณ์ที่ตายเกิดจากอะไร ตายเมื่อไรและที่ไหน เท่าที่จะบอกได้มากที่สุด รายงานการผ่าศพพิสูจน์ต้องระบุรายละเอียดของลักษณะบาดเจ็บทุกอย่างที่พบรวมทั้งร่องรอยของการทารุณกรรมด้วย

6. เพื่อให้เกิดความเชื่อต่อผลของการตรวจพิสูจน์ศพ ผู้ที่ทำการตรวจต้องสามารถจะทำหน้าที่ได้อย่างเป็นกลางและอิสระ โดยปลอดจากการแทรกแซงของบุคคลและหน่วยงานใดๆ

ข้อที่น่าพิจารณาคือ เมื่อมีการผ่าศพเพื่อค้นหาความจริงที่เกี่ยวกับการตายเนื่องจากการใช้ความรุนแรงถึงตายของเจ้าพนักงานตำรวจ โดยอ้างว่าปฏิบัติหน้าที่ที่กรุงเทพฯจะส่งศพไปพิสูจน์ที่สถาบันนิติเวชวิทยา สำนักงานแพทย์ใหญ่ สังกัดสำนักงานตำรวจแห่งชาติ จะเห็นได้ว่าผู้ที่ทำให้เกิดความตายคือตำรวจ ผู้ที่ทำการชันสูตรพลิกศพก็ตำรวจ โดยทำการร่วมกับแพทย์นิติเวชและถ้าจะส่งศพที่ถูกวิสามัญฆาตกรรมเพื่อตรวจชันสูตรก็ต้องส่งไปสถาบันนิติวิทยาศาสตร์ซึ่งก็ยังสังกัดสำนักงานตำรวจแห่งชาติอีก แล้วผู้ทำการตรวจจะทำหน้าที่ได้อย่างเป็นกลางและอิสระได้อย่างไร โดยเฉพาะถ้าเป็นเรื่องที่ให้คุณให้โทษกับผู้ที่เป็นผู้บังคับบัญชาของตนแล้วจะทำได้อิสระได้อย่างไร และแม้จะมีสถาบันนิติวิทยาศาสตร์สังกัดกระทรวงยุติธรรมแต่ก็ชันสูตรในพื้นที่ปฐมธานี อุซุซา และนครนายก ไม่ได้ครอบคลุมทุกพื้นที่ และแม้ในสถาบันนิติวิทยาศาสตร์จะไม่ได้สังกัดสำนักงานตำรวจแห่งชาติ แต่ก็มีตำรวจอยู่ในสายงานระดับสูงหลายท่าน

7. ผู้ร้องเรียน พยานบุคคล และผู้ทำการสืบสวนสอบสวนรวมทั้งครอบครัวของเขาเหล่านั้นจะต้องได้รับการคุ้มครองจากการคุกคามข่มขู่ทุกรูปแบบ ผู้ที่มีหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ที่ทำให้เกิดการตายโดยไม่ผ่านกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายต้องถูกย้ายจากตำแหน่งที่อาจจะใช้อำนาจโดยตรงหรือโดยอ้อมต่อผู้ร้องเรียน พยานบุคคลและครอบครัวของเขาในขณะที่การสืบสวนสอบสวนกำลังดำเนินการอยู่

ข้อที่น่าพิจารณาคือ เจ้าหน้าที่ตำรวจผู้ใช้กำลังขั้นรุนแรงถึงตายนั้น หากว่าเป็นการปฏิบัติตามหน้าที่และกระทำอยู่ในขอบเขตของกฎหมายคือเป็นไปตามหลักป้องกันตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 68 แล้ว เจ้าหน้าที่ผู้นั้นจะไม่ถูกสั่งพักราชการ ไม่ถูกสอบสวนทางวินัย แต่ก็ยังถูกดำเนินคดีในข้อหาฆ่าผู้อื่น(แต่สามารถอ้างป้องกันได้) ต้องประกันตัวแต่บางครั้งผู้บังคับบัญชาใช้ตำแหน่งประกันให้

แต่ถ้าไม่เป็นการปฏิบัติการตามหน้าที่และไม่เป็นไปตามหลักป้องกันตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 68 แล้ว เจ้าหน้าที่ผู้นั้นจะถูกสั่งพักราชการถูกสอบสวนทางวินัยตามพระราชบัญญัติวินัยตำรวจ พ.ศ. 2525 แล้วก็ต้องถูกดำเนินคดีในข้อหาฆ่าผู้อื่นโดยเจตนา ถ้าศาลตัดสินว่าผิดจริงก็จะถูกไล่ออกจากราชการทันที แต่ถ้าศาลสั่งยกฟ้องก็ไม่ต้องรับโทษทางวินัยก็กลับเข้ามาทำงานตามปกติ¹⁸

8. ครอบครัวของผู้ตายและผู้แทนโดยชอบธรรมต้องได้รับแจ้งให้ทราบถึงการสืบสวนสอบสวน และข้อมูลต่างๆที่ได้จากการสืบสวนสอบสวน ทั้งเขาต้องมีสิทธิที่จะเสนอพยานหลักฐานเพิ่มเติมได้ด้วย ครอบครัวของผู้ตายต้องมีสิทธิที่จะส่งผู้แทนที่เป็นแพทย์หรือเป็นผู้ชำนาญอื่นเข้าไปดูการผ่าศพได้ ทันทันที่รู้ว่าผู้ตายเป็นใครแล้วต้องประกาศกำหนดวันพิสูจน์การตายโดยต้องแจ้งให้ครอบครัวผู้ตายหรือญาติทราบโดยทันที และภายหลังการตรวจศพเรียบร้อยแล้วต้องส่งศพคืนแก่ญาติ

ข้อที่น่าพิจารณาคือ ในแต่ละขั้นตอนของการไต่สวนชั้นสูตรพลิกศพนั้น ไม่ว่าจะป็นชั้นพนักงานสอบสวน ชั้นพนักงานอัยการหรือชั้นศาล กฎหมายได้กำหนดไว้ว่าจะต้องแจ้งให้ญาติพี่น้องของผู้ตายได้รับทราบด้วยตาม ป.วิ.อ. มาตรา 150

การไต่สวนชั้นสูตรพลิกศพ เนื่องจากการไต่สวนชั้นสูตรพลิกศพเป็นการดำเนินการของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการเท่านั้น การยื่นคัดค้านหรือขอถามค้านในศาล กฎหมายเขียนไว้ค่อนข้างจำกัด ให้มีเฉพาะสามี ภรรยา ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน ผู้แทนโดยชอบธรรมหรือผู้อนุบาล ถึงจะยื่นคัดค้านเข้ามาขอถามค้านได้ ควรเปิดโอกาสให้บุคคล องค์กร หรือหน่วยราชการอื่นเข้ามายื่นคัดค้านหรือถามค้านในศาลได้ เพื่อถ่วงดุลไว้ด้วย อาทิ เจ้าพนักงานฝ่ายปกครองหรือสภาพนายความ

9. รายงานเกี่ยวกับวิธีการสืบสวนสอบสวน และผลสืบสวนสอบสวนต้องทำเป็นลายลักษณ์อักษรให้เสร็จภายในเวลาอันควรและต้องเปิดเผยต่อสาธารณะทันที โดยให้รวมถึงขอบเขตและแนวทางการไต่สวน กระบวนการและวิธีการที่ใช้ประเมินพยานหลักฐานตลอดจนข้อสรุปและข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับการประมวลข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้อง รายงานต้องระบุเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยละเอียดตามที่ทราบจากพยานหลักฐานต่างๆและจากรายชื่อพยานบุคคลที่ให้การ ยกเว้นพยานบางคนต้องปกปิดเพื่อเป็นการคุ้มครองพยาน รัฐบาลจะต้องสั่งการเพื่อสนองตอบรายงานการสืบสวนสอบสวนนั้นภายในเวลาอันสมควร หรือกำหนดขั้นตอนการดำเนินการต่อไปในการแสดงความรับผิดชอบด้วย

¹⁸ วัชรินทร์ สักดิ์คำศรีโรรัตน์, พ.ต.ท. สัมภาษณ์ 6 กุมภาพันธ์ 2549.

ข้อที่น่าพิจารณาคือ ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องระยะเวลาในการสอบสวน โดยเฉพาะในคดี วิสามัญฆาตกรรมซึ่งในสำนวนคดีการชันสูตรพลิกศพ ตามระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติว่า ด้วยการชันสูตรพลิกศพ(ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2543 ลักษณะ 10 บทที่ 1 ข้อ 5 ที่บัญญัติว่า "...พนักงานสอบสวนทำสำนวนการชันสูตรพลิกศพแล้วส่งไปยังพนักงานอัยการภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ได้ทราบเรื่อง ถ้ามีความจำเป็นให้ขยายระยะเวลาออกไปได้ไม่เกินสองครั้งๆละไม่เกิน 30 วัน..."ซึ่งจากระยะเวลาในการทำสำนวนการชันสูตรพลิกศพซึ่งได้กำหนดระยะเวลาไว้เป็นเวลานานย่อมเป็นเรื่องยากที่จะควบคุม ที่จะตรวจสอบในการไต่สวนคดีของศาล เพราะการที่พนักงานสอบสวนได้เวลาในการทำสำนวนชันสูตรพลิกศพโดยใช้ระยะเวลานานดังกล่าว ย่อมอาจจะเป็นหนทางให้การแก้ไขหรือตกแต่งพยานหลักฐานได้ ถ้าได้กำหนดระยะเวลาในการทำสำนวนการชันสูตรพลิกศพให้สั้นเข้า ย่อมเป็นมาตรการหนึ่งในการควบคุม ตรวจสอบการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ตำรวจได้ และปัญหาเกี่ยวกับเรื่องระยะเวลาในการทำสำนวนการสอบสวนทั้งในกรณีที่เจ้าพนักงานตำรวจตกเป็นผู้ต้องหาว่าฆ่าคนตายโดยเจตนา อันเนื่องมาจากการปฏิบัติการตามหน้าที่และสำนวนการสอบสวนที่ผู้ตายตกเป็นผู้ต้องหาว่าพยายามฆ่าเจ้าพนักงานขณะปฏิบัติการตามหน้าที่และข้อหาอื่น ๆ นั้น ก็ไม่ปรากฏว่าได้มีการวางระเบียบในเรื่องนี้ไว้อย่างชัดแต่อย่างใด กรณีคงเป็นไปตามแต่ผู้บังคับบัญชาของพนักงานสอบสวนจะกวดขันเร่งรัดสำนวนการสอบสวนเป็นคราว ๆ ไป

กระบวนการทางกฎหมาย มีข้อเสนอแนะ 3 ข้อ คือ

1. รัฐบาลทั้งหลายต้องรับรองว่าจะนำบุคคลตามทางสืบสวนสอบสวนระบุว่าเกี่ยวข้องกับกรกระทำที่ให้เกิดการตายที่ไม่ผ่านกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายมาฟ้องศาลที่มีเขตอำนาจครอบคลุมถึง รัฐบาลทั้งหลายต้องนำบุคคลดังกล่าวมาฟ้องศาลหรือต้องประสานงานเพื่อส่งบุคคลเหล่านั้น ไปยังประเทศที่ประสงค์จะดำเนินคดีต่อบุคคลเหล่านั้น เมื่อมีการกระทำผิดเกิดขึ้นในเขตอำนาจศาลของประเทศนั้น

2. เพื่อมิให้มีการหลีกเลี่ยงการปฏิบัติข้างต้น คำสั่งใด ๆ ของเจ้าหน้าที่ระดับสูงหรือเจ้าหน้าที่ของทางการต้องไม่รับรองความถูกต้องของการกระทำของเจ้าหน้าที่ที่ทำให้คนตายโดยไม่ผ่านกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมาย เจ้าหน้าที่ระดับสูงหรือเจ้าหน้าที่ของทางการต้องร่วมรับผิดชอบต่อการกระทำของเจ้าหน้าที่ภายใต้บังคับบัญชาของตน ถ้าเขามีโอกาสที่จะป้องกันการกระทำนั้น ได้ไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใด รวมทั้งภาวะสงคราม หรือการประกาศภาวะฉุกเฉินก็ตามต้องไม่อนุญาตให้มีการออกกฎหมายคุ้มครองการถูกฟ้องคดีอาญาแก่บุคคลใดที่ถูกกล่าวหาว่าเกี่ยวข้องกับกรทำให้บุคคลตายโดยไม่ผ่านกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมาย

3. ครอบครัวและผู้อยู่ในอุปการะของผู้ตายจากการกระทำที่ไม่ผ่านกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายจะต้องได้รับค่าชดเชยอย่างเหมาะสมและเป็นธรรมภายในเวลาอันสมควร

2.1.5 หลักการพื้นฐานว่าด้วยการใช้กำลังบังคับและอาวุธปืนของเจ้าหน้าที่ที่อำนาจหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย” (Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement, 1990)

หลักการพื้นฐานนี้ได้กำหนดขึ้นเพื่อช่วยสนับสนุนประเทศสมาชิกในการดำเนินการรักษาและส่งเสริมบทบาทที่เหมาะสมของเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย ซึ่งรัฐบาลควรจะให้ความสำคัญและควบคุมให้ปฏิบัติตามกรอบของกฎหมาย และหน่วยงานที่บังคับใช้กฎหมายของค์กรอื่นๆควรช่วยกันและร่วมมือกันในการตรวจสอบ เช่น ผู้พิพากษา อัยการ นักกฎหมาย บุคคลในหน่วยงานของฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และประชาชน

หลักเกณฑ์ทั่วไป

1. รัฐบาลและหน่วยงานที่บังคับใช้กฎหมายพึงกำหนดกฎเกณฑ์และข้อบังคับว่าด้วยการใช้กำลังบังคับและอาวุธปืนของเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจที่บังคับใช้กฎหมายและคอยดูแลกำกับให้มีการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ดังกล่าว และพึงหมั่นตรวจสอบในเรื่องจริยธรรมในเรื่องการใช้กำลังบังคับและอาวุธปืนนั้นอยู่เสมอว่ามีการปฏิบัติที่ถูกต้องชอบธรรมเพียงใด

2. รัฐบาลและหน่วยงานที่บังคับใช้กฎหมายพึงพัฒนาวิธีการใช้อาวุธและอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องให้มีความหลากหลายเพื่อให้เหมาะสมกับความจำเป็นที่แตกต่างกันไปในแต่ละสถานการณ์ รวมทั้งการพัฒนาให้มีอาวุธอื่นที่อาจใช้แทนอาวุธแต่มีอันตรายน้อยกว่าเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ด้วย อันจะเป็นการลดการบาดเจ็บหรือการตายที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้กำลังบังคับนั้น นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจหน้าที่บังคับใช้กฎหมายพึงได้รับอุปกรณ์ป้องกันตัว เช่น โล่ หมวกป้องกันศีรษะ เสื้อกันกระสุน และอุปกรณ์กันกระสุนติดตั้งในยานพาหนะ เพื่อที่จะลดความจำเป็นในการใช้อาวุธทุกชนิดลง

3. การพัฒนาและจัดให้มีอุปกรณ์อื่นที่ใช้แทนอาวุธและมีอันตรายน้อย และการใช้อุปกรณ์ดังกล่าวควรจะต้องเกิดอันตรายแก่ประชาชนที่ไม่เกี่ยวข้องให้น้อยที่สุด อีกทั้งการใช้อุปกรณ์ดังกล่าวควรอยู่ภายใต้การควบคุมอย่างเข้มงวด

4. เจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจที่บังคับใช้กฎหมายพึงใช้วิธีการอื่นๆที่มีอันตรายน้อยที่สุด และให้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้ การใช้กำลังบังคับและอาวุธปืนนั้นจะพึงกระทำต่อเมื่อวิธีการอื่นๆที่ใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ล้วนแต่ไม่ได้ผลแล้วเท่านั้น

5. ในกรณีที่การใช้กำลังบังคับและอาวุธปืนโดยชอบเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ เจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจบังคับใช้กฎหมายจะต้อง

(ก) ใช้กำลังบังคับและอาวุธปืนดังกล่าวอย่างจำกัดเพียงให้เหมาะสมแก่ความจำเป็นตามความร้ายแรงของความผิดและวัตถุประสงค์ตามกฎหมายในกรณีนั้นๆ

¹⁹ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, ชาติ ชัยเดชสุริยะ และณัฐวสา ฉัตรไพฑูริย์. เล่มเดิม. หน้า 135.

(ข) พยายามลดการบาดเจ็บและความเสียหายให้เกิดขึ้นน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ และจะต้องตระหนักถึงการที่จะต้องรักษาชีวิตของมนุษย์

(ค) จัดการเตรียมพร้อมเรื่องความช่วยเหลือทางการแพทย์ให้กับผู้ที่ได้รับบาดเจ็บจากเหตุการณ์นั้นโดยเร็วที่สุดที่จะทำได้

(ง) ติดต่อญาติหรือเพื่อนสนิทของผู้ที่ได้รับบาดเจ็บได้ทราบเหตุการณ์โดยเร็วที่สุด

6. กรณีที่มีการบาดเจ็บหรือการตายจากการใช้กำลังบังคับหรืออาวุธปืนของเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย เจ้าหน้าที่ดังกล่าวจะต้องรายงานเหตุนั้นต่อผู้บังคับบัญชาในทันทีตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในข้อ 22

7. รัฐบาลจะต้องมีมาตรการลงโทษเจ้าหน้าที่ที่บังคับใช้กฎหมายผู้ที่ใช้กำลังบังคับหรืออาวุธปืนโดยมิชอบหรือโดยอำเภอใจ โดยลงโทษตามความผิดอาญาที่กำหนดไว้ในกฎหมายของประเทศนั้นๆ

8. แม้แต่ในกรณีที่มีพฤติการณ์พิเศษเช่นเกิดปัญหาความวุ่นวายทางการเมืองหรือเกิดเหตุฉุกเฉินในในสาธารณะก็ไม่ให้นำมาเป็นเหตุอ้างที่จะใช้กำลังบังคับหรืออาวุธปืนโดยฝ่าฝืนหลักการพื้นฐานดังกล่าวได้

ข้อที่น่าพิจารณาคือ การใช้อาวุธปืนของเจ้าหน้าที่ตำรวจในประเทศไทยไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายว่าด้วยการใช้อาวุธปืนไว้โดยเฉพาะ และไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายที่จะควบคุมตรวจสอบ หรือจำกัดอำนาจกระทำการ โดยเฉพาะในการใช้อาวุธปืนของเจ้าหน้าที่ตำรวจแต่อย่างใด ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอาวุธปืนและกระสุนปืนของตำรวจนั้น²⁰ ตามประมวลระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี ลักษณะที่ 32 ได้วางระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการใช้อาวุธปืน คือ

ข้อ 2. เมื่อได้รับอนุญาตให้มีและใช้อาวุธปืนตามกฎหมายแล้ว ถ้ามีความประสงค์จะนำมาใช้ในหน้าที่ราชการก็นำมาใช้ได้ แต่ถ้าเป็นเจ้าพนักงานตำรวจชั้นประทวนจะนำมาใช้ในหน้าที่ราชการได้ก็ต่อเมื่อได้รับความเห็นชอบจากผู้บังคับบัญชาไม่ต่ำกว่าชั้นผู้บังคับกองหรือเทียบเท่า

ข้อ 3. การจ่ายอาวุธปืนพกหรือปืนยาวของหลวงให้แก่เจ้าพนักงานตำรวจไปใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ราชการนั้น ให้จ่ายได้เฉพาะที่จำเป็นจะต้องนำไปใช้ในหน้าที่ราชการชั่วคราว เช่น การตรวจตราท้องที่ หรือเหตุฉุกเฉินนั้นๆ เมื่อหมดหน้าที่และความจำเป็นให้เรียกคืน ห้ามมิให้จ่ายประจำตัวเป็นการประจำ ผู้ที่ได้รับการจ่ายอาวุธเมื่อหมดหน้าที่และความจำเป็นจะต้องส่งคืนจะเก็บรักษาไว้เองหรือเก็บไว้ที่บ้านพักหรือติดตัวไม่ได้ ส่วนที่จ่ายให้แก่นายสิบ พลตำรวจเพื่อไป

²⁰ มนตรี จิตรวีวัฒน์. (2531). วิสามัญฆาตกรรม: ศึกษาเฉพาะกรณีเจ้าพนักงานตำรวจ. หน้า 129.

รักษาการหรือตรวจราชการชั่วคราวตามที่กล่าวแล้ว ให้เป็นหน้าที่ของหัวหน้าผู้ควบคุมดูแล
 ดักเตือน ในการรักษาความสะอาดและอย่าให้อาวุธปืนสูญหายได้

ส่วนในเรื่องการใช้อาวุธปืนนั้น กรมตำรวจได้วางระเบียบไว้ปรากฏรายละเอียดตาม
 ประมวลระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี เล่ม 1 ลักษณะที่ 3 บทที่ 4 กล่าวโดยสรุปว่า ในการที่จะ
 จับกุมนั้นเจ้าพนักงานตำรวจจะต้องกระทำการโดยละมุนละม่อมจะใช้กำลังทำร้ายมิได้ แต่ถ้าหากมี
 การต่อสู้หรือขัดขวางการจับกุมก็ให้ใช้วิธีป้องกันทั้งหลายเท่าที่จำเป็นไป การจะใช้อาวุธได้นั้น
 จะต้องกระทำโดยพอสมควรแก่เหตุและเหมาะสมแก่พฤติการณ์แห่งเรื่องเท่านั้นตามประมวล
 กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กรณีที่ผู้กระทำความผิดวิ่งหลบหนีไปซึ่งหน้านั้น ห้ามมิให้ใช้
 อาวุธปืนยิงให้พยายามวิ่งไล่ตามจับโดยเต็มกำลังในการจับนั้นปกติห้ามมิให้ใช้อาวุธปืนยิงผู้
 แต่ผู้ถูกจับจะต่อสู้หรือเตรียมการจะต่อสู้จึงสามารถใช้อาวุธปืนยิงผู้ได้

จะเห็นได้ว่าในเรื่องการควบคุมการใช้อาวุธปืนดังกล่าวนี้ มิได้วางระเบียบหรือ
 มาตรการการตรวจสอบในการควบคุมการใช้อาวุธปืนที่ชัดเจนว่า เมื่อมีการยิงผู้กระทำความผิด
 หรือต้องสงสัยว่ากระทำความผิดอันเนื่องมาจากการปฏิบัติหน้าที่จะต้องมีคณะกรรมการตรวจสอบ
 หรือควบคุมเกี่ยวกับการกระทำนั้นอย่างไร

แต่ในสหรัฐอเมริกา นั้นได้มีการกำหนดเกี่ยวกับหลักการในการใช้อาวุธของเจ้า
 พนักงานตำรวจไว้ โดยคณะกรรมการว่าด้วยการบังคับใช้กฎหมายและการบริหารงานยุติธรรม
 สาขาเฉพาะกิจตำรวจของประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกาได้กำหนดแนวทางปฏิบัติเพื่อควบคุม
 การใช้อาวุธของตำรวจดังนี้

1. การใช้อาวุธปืนจับผู้ต้องสงสัยหรือผู้ต้องหาจะกระทำได้ในกรณีอันเป็นการป้องกัน
 ชีวิต ความปลอดภัยของเจ้าพนักงานตำรวจผู้ทำการจับหรือผู้อื่น ซึ่งตกอยู่ในภาวะอันตราย
 ต่อเนื่องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น

2. การใช้อาวุธปืนจับผู้ต้องสงสัยเป็นสิ่งพึงหลีกเลี่ยง เว้นเสียแต่มีเหตุผลและ
 ประจักษ์พยานหลักฐานอันเชื่อได้โดยแน่ชัดว่า ผู้ต้องสงสัยนั้นๆได้กระทำความผิดจริง และอยู่
 ในเงื่อนไขทางปฏิบัติที่กำหนดให้เจ้าพนักงานตำรวจใช้อาวุธปืนได้ แต่กรณีการใช้อาวุธปืนจับ
 ผู้กระทำความผิดลหุโทษนั้นถือเป็นอันห้ามเด็ดขาดทั้งนี้ โดยคำนึงถึงหลักการเปรียบเทียบคุณค่า
 แห่งชีวิตของมนุษย์กับความเสียหายเล็กน้อยแล้ว การใช้อาวุธในกรณีดังกล่าวน่าจะเป็นการ
 กระทำที่เกินกว่าเหตุและความจำเป็น

3. การใช้อาวุธปืนจับผู้ต้องสงสัยเป็นสิ่งพึงงดเว้น ในเมื่อมีวิธีการอื่นที่จะจับผู้ต้อง
 สงสัยได้โดยไม่ต้องใช้อาวุธ หรือในกรณีการใช้อาวุธนั้นอาจจะเป็นภัยอันตรายอย่างใหญ่หลวง
 ต่อสุจริตชนที่อยู่ใกล้เคียงกับบริเวณสนามที่เกิดเหตุ

4. เจ้าพนักงานตำรวจมีสิทธิอันชอบธรรมที่จะใช้อาวุธหรืออาวุธปืนเกี่ยวเนื่องกับเหตุการณ์กรณีอื่นจำเป็นอื่นๆ เพื่อพิทักษ์ชีวิตป้องกันภัยอันตรายทั้งของตนเองและของผู้อื่น

5. การยิงปืนชู่และการยิงในระหว่างเจ้าพนักงานตำรวจยังอยู่ในยานพาหนะที่กำลังแล่นเป็นสิ่งที่พึงหลีกเลี่ยงอย่างยิ่ง เพราะอาจจะเป็นผลให้ผู้กระทำความผิดหรือผู้ต้องสงสัยยิงตอบโต้จนอาจเป็นอันตรายต่อผู้อื่นหรือประชาชนผู้สุจริตโดยไม่จำเป็น

6. การใช้อาวุธปืนของเจ้าพนักงานตำรวจในทุกกรณี จะต้องทำรายงานเกี่ยวกับการใช้อาวุธปืนนั้นไว้เป็นหลักฐานโดยชัดเจน ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการตรวจสอบและควบคุมการใช้อาวุธปืนให้เป็นไปอย่างเหมาะสมถูกต้องตามนโยบาย

นอกจากนี้แล้วในแต่ละมลรัฐยังมีการดำเนินการตามนโยบายดังกล่าวโดยการบริหารของกรมตำรวจ โดยแต่ละกรมตำรวจของมลรัฐได้วางนโยบายเกี่ยวกับการควบคุม ตรวจสอบในการใช้อาวุธของเจ้าพนักงานโดยกำหนดให้มีการตรวจสอบการใช้อาวุธปืน การยิงอาวุธปืนในทุกๆ สถานการณ์และทุกๆ นึกที่เจ้าหน้าที่ยิงออกไป และในแต่ละมลรัฐยังสร้างหลักเกณฑ์พื้นฐานสำหรับเป็นบรรทัดฐานที่มีรายละเอียดปลีกย่อยลงไปอีก ตัวอย่างเช่น มาตรการในการควบคุมตรวจสอบจำกัดอำนาจเจ้าพนักงานตำรวจได้กำหนดให้เจ้าพนักงานตำรวจผู้ที่ใช้กำลังขั้นรุนแรงถึงตายโดยใช้อาวุธปืนยิงจำต้องแจ้งให้ผู้ตรวจ(Supervisor) ทราบทันที เพื่อทำการตรวจสอบและจะต้องทำรายงานเสนอต่อผู้ตรวจสอบและคณะกรรมการตรวจสอบไม่ว่าจะเป็นเมื่อใดก็ตามที่ได้มีการใช้อาวุธปืนยิงและไม่ว่าผลแห่งการยิงนั้นจะปรากฏออกมาอย่างไรใด ผลจากการมีนโยบายดังกล่าวในแต่ละมลรัฐมีการลดอัตราการยิงของเจ้าพนักงานตำรวจลงอย่างมาก และถ้าจะมีเหตุการณ์ที่ต้องใช้ความรุนแรงก็จะเป็นไปอย่างสมเหตุสมผลมากขึ้น

2.2 หลักประกันสิทธิในชีวิตของบุคคลตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

สำหรับประเทศไทยนั้นได้มีการนำแนวความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ในหมวดต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย (มีบางส่วนบัญญัติไว้ในหมวด 8 ศาล และส่วนที่ 1 บททั่วไป) ซึ่งได้กล่าวถึงสิทธิมนุษยชนในมาตราต่างๆ เช่น มาตรา 26 การใช้อำนาจรัฐกับสิทธิและเสรีภาพ มาตรา 27 การรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ หรือมาตรา 28 การใช้สิทธิและเสรีภาพในขอบเขตและมาตรา 30 ความเสมอภาคของบุคคล ฯลฯ ตลอดจนการให้หลักประกันสิทธิเสรีภาพปวงชนชาวไทยกลุ่มต่าง ๆ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และสิทธิของกลุ่มและชุมชนไว้กว้างขวางครอบคลุมอย่างไม่เคยมีปรากฏในรัฐธรรมนูญฉบับใด ๆ มาก่อน

รัฐธรรมนูญในหมวดที่ 3 นี้ มุ่งจะบัญญัติรับรองและให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยเป็นหลัก ส่วนคนต่างด้าวจะมีสิทธิเพียงเท่าที่กฎหมายให้สิทธิไว้ กล่าวคือ คนต่างด้าวจะมีสิทธิเท่าเทียมคนไทยไม่ได้ โดยเฉพาะว่าถ้าสิทธินั้นเป็นสิทธิที่พลเมืองหรือคนในชาติจะมีสิทธิเท่านั้น เช่น สิทธิในการเลือกตั้ง สิทธิในการได้รับการศึกษาโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย แต่ถ้าหากว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานหรือสิทธิมนุษยชนแล้วนั้น คนต่างด้าวย่อมมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองนั้น เช่น สิทธิในชีวิตและร่างกาย สิทธิในทางอาญา และโดยเหตุที่สิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไม่ได้อยู่ในหมวด 3 นี้ ฉะนั้นผลที่เกิดขึ้นก็คือคนต่างด้าวมียุติสิทธิเท่าเทียมคนไทย ในฐานะที่เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานโดยไม่ต้องถูกจำกัดสิทธิเหมือนสิทธิที่บัญญัติในหมวด 3 ที่ใช้ชื่อว่า สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย

ซึ่งหากพิจารณาโดยภาพรวมแล้วจะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญของไทยได้วางหลักเกณฑ์ เพื่อให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนไว้เป็น 2 แนวทางด้วยกัน คือ²¹

แนวทางแรก บัญญัติวางหลักเกณฑ์ไว้อย่างกว้าง ๆ ในรัฐธรรมนูญโดยตรง เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 มาตรา 31 วรรคแรก ที่บัญญัติว่า

“บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย...”

แนวทางที่สอง มิได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญโดยตรง แต่อ้างให้ไปใช้ตามกฎหมายอื่น ๆ ในเรื่องนั้น เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 31 วรรคสาม ที่บัญญัติว่า

“...การจับ คุมขัง หรือการกระทำใดอันกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย”

ดังนั้นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลในการถูกจับกุม จึงมีรายละเอียดที่จะต้องไปพิจารณาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา อันเป็นกฎหมายที่ได้บัญญัติขึ้นเป็นการเฉพาะเพื่อเสริมบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญอีกต่อหนึ่ง

สรุปได้ว่าในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ได้บัญญัติคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลเพิ่มขึ้นกว่ารัฐธรรมนูญฉบับใด ๆ ที่ผ่านมา กล่าวคือมีการบัญญัติการคุ้มครองสิทธิที่อย่างกว้าง ตามมาตรา 26, 28, 29, 30, 31 และอย่างแคบที่กระทบสิทธิของบุคคลโดยตรง ตัวอย่างเช่นในเรื่องของการจับและการค้น ตามมาตรา 237, 238

²¹ จงรัก จุฑาภรณ์. (2525). การคุ้มครองสิทธิของประชาชนต่อการถูกจับกุมและตรวจค้นที่ไม่ชอบธรรม. หน้า 63-64.

2.2.1 การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ คือคุณค่าอันสูงส่งของความเป็นมนุษย์ที่มีอยู่ในตัวของบุคคลทุกคน²² รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. 2540) ก็ได้ให้ความสำคัญคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งหมายความว่ารัฐจะต้องปฏิบัติต่อประชาชนโดยถือว่าประชาชนเป็นมนุษย์คนหนึ่ง รัฐจะปฏิบัติต่อประชาชนเสมือนประชาชนไม่ใช่มนุษย์ไม่ได้ จะปฏิบัติต่อคนเสมือนหนึ่งคนเป็นสัตว์หรือสิ่งของไม่ได้ เช่น เมื่อรัฐจะออกกฎหมายเอาคนลงเป็นทาสไม่ได้ เพราะการปฏิบัติเช่นนี้เสมือนหนึ่งบุคคลเป็นสิ่งที่ซื้อขายกันได้ และเป็นการไม่เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์²³

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นี้เป็นศักดิ์ศรีของทุกฝ่ายทุกคน รัฐก็ดี คนไทยก็ดี ต้องการพินาศในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ไม่ปฏิบัติต่อคนอื่นในลักษณะเยี่ยงไม่ใช่มนุษย์ ตัวอย่างเช่น การปฏิบัติต่อผู้ต้องหาคดีอาญาด้วยการตีรวน ให้ลากโซ่มาศาล ผู้ต้องหาหรือจำเลยอาจขอร้องผู้ว่าการตีรวนนั่นเป็นการปฏิบัติต่อมนุษย์เยี่ยงสัตว์ เป็นการปฏิบัติที่ขัดรัฐธรรมนูญ เพราะเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์²⁴

แนวคิดในเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นี้ได้รับอิทธิพลมาจากสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันที่มีการบัญญัติถึงเรื่องดังกล่าวไว้ในมาตรา 1 ว่า

“ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นสิ่งซึ่งมีอาจลบส้างได้ การเคารพและปกป้องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ถือเป็นหน้าที่ที่ผู้ใช้อำนาจรัฐทั้งหลายจะต้องคำนึงถึง”²⁵

ในขณะที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ถือเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่ได้บัญญัติเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ โดยได้บัญญัติไว้ในมาตราต่าง ๆ ดังนี้

มาตรา 4 “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง”

มาตรา 26 “การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กรต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สิทธิและเสรีภาพตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้”

²² สมบัติ เด็ชวณิชเรศ. (2546). สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรม. คำบรรยายภาคสอง สมัยที่ 56 ครั้งที่ 10. สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. หน้า 242.

²³ บรรเจิด สิงคะนติ. (2543). หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์, โครงการเฉลิมพระเกียรติ สภานุกรมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. 2540). หน้า 70.

²⁴ เกษม สิริสัมพันธ์. (2540). รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 14 (8 กรกฎาคม 2540). หน้า 24-28.

²⁵ มานิตย์ จุมปา. (2547). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. 2540). หน้า 58

มาตรา 28 “บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของคนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน”

การใช้กำลังขั้นรุนแรงถึงตายในการจับของเจ้าพนักงาน หากกระทำโดยปราศจากเหตุอันควรและเหตุผลที่ชอบด้วยกฎหมายแล้ว ย่อมเป็นการละเมิดสิทธิในการมีชีวิตซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ และหากการตรวจสอบในเรื่องดังกล่าวไม่ดีพอแล้ว การคุ้มครองสิทธิของบุคคลก็เป็นเรื่องเหลือวิสัยที่จะทำได้ และยังเป็นการสะท้อนให้เห็นการใช้อำนาจของรัฐที่ไม่ได้คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ หากแต่เป็นการใช้อำนาจแบบพวกอำนาจนิยม ซึ่งการกระทำที่ละเมิดสิทธิในชีวิตนั้นนอกจากจะขัดต่อรัฐธรรมนูญแล้วยังขัดต่อศีลธรรมและสำนึกอันดีของอารยชนโดยทั่ว ๆ ไปอีกด้วย

2.2.2 สิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย

สิทธิตามธรรมชาตินั้น มีที่มาได้สามทาง²⁶ คือ

(1) เกิดจากหลักแห่งเหตุผล (Rationalism) ซึ่งถือว่า “สิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์” ได้ถูกคิดขึ้นจาก “หลักการแท้ๆและไม่อาจโต้แย้งได้” หลักแห่งเหตุผลนี้มีรากฐานมาจากความคิดเรื่องกฎหมายตามธรรมชาติและเกี่ยวข้องกับเรื่อง “เหตุผลตามธรรมชาติ” (Natural reason) กล่าวคือ คิดคำนึงถึงเหตุผลว่าบุคคลควรมีสิทธิอย่างไรบ้าง โดยคำนึงจากเกียรติภูมิ อำนาจ ความจริงใจ หรือความสุจริตใจของมนุษย์

(2) เกิดจากลัทธิเฉพาะบุคคล (Individualism) ซึ่งมีแนวคิดที่ว่า สิทธิธรรมชาตินั้นเกิดขึ้นพร้อมกับบุคคล เป็นสิทธิประจำตัวของบุคคลนั้นๆ สิทธิธรรมชาติของบุคคลเป็นสิ่งที่ไม่อาจจำหน่ายจ่ายโอนให้แก่กันหรือไม่อาจทำลายล้างได้

(3) เกิดจากลัทธินิยมความรุนแรง (Radicalism) โดยถือว่า การใช้กำลัง “จะถูกกล่าวอ้างเวลาหนึ่งเวลาใดว่าเป็นจุดมุ่งหมายของสถาบันการเมืองทั้งมวล” และจุดมุ่งหมายของสถาบันการเมืองดังกล่าวนั้นก็คือ “การรักษาไว้ซึ่งสิทธิธรรมชาติของมนุษย์” ตัวอย่างของความคิดนี้จะเห็นได้ใน American Declaration of Independence ซึ่งได้กล่าวอ้างว่า “...หากรัฐบาลดำเนินการปกครองไปในทางที่เป็นปฏิปักษ์ต่อหลักการดังกล่าวเมื่อใด เมื่อนั้นก็เป็นสิทธิของประชาชนที่จะเปลี่ยนแปลงหรือล้มรัฐบาลนั้นเสียก็ได้ และกลับสถาปนารัฐบาลใหม่ขึ้นตามที่เห็นว่าจะทำให้เขาได้รับความปลอดภัยและยังความผาสุกให้เกิดขึ้นมากที่สุด”²⁷

²⁶ กุลพล พลวัน. (2538). พัฒนาการสิทธิมนุษยชน. หน้า 29.

²⁷ A.P. d'Entreves. Natural Law : An Introduction to Legal Philosophy. pp. 48-63.

ด้วยเหตุนี้ นักปราชญ์และนักคิดทางการเมืองจึงหาหนทางที่จะจำกัดอำนาจรัฐโดยการอ้างถึงสิทธิธรรมชาติว่าเป็นสิทธิที่ทุกคนมีติดตัวมาแต่กำเนิดและรัฐจะละเมิดมิได้ ได้มีการขยายแนวความคิดดังกล่าวจนกลายมาเป็นการจำกัดอำนาจรัฐในบางกรณี²⁸

1. สิทธิในการจำกัดอำนาจรัฐ โดยแนวคิดที่ว่ามนุษย์เกิดมามีสิทธิบางประการที่รัฐไม่อาจล่วงละเมิดได้ ฉะนั้นจึงเปรียบเสมือนกับต่างฝ่ายต่างมีอาณาเขตที่อีกฝ่ายจะล่วงละเมิดมิได้ ซึ่งสิทธิดังกล่าวนี้ได้แก่ สิทธิในชีวิต สิทธิที่จะมีเสรีภาพในร่างกายอันได้แก่ สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองมิให้ถูกจับกุมคุมขังโดยอำเภอใจ สิทธิที่จะไม่ถูกล่วงละเมิดในเคหสถาน เป็นต้น

2. สิทธิในการโต้แย้งการใช้อำนาจของรัฐ ดังที่กล่าวมาแล้วว่าทั้งรัฐและผู้อยู่ใต้อำนาจปกครองต่างฝ่ายต่างมีอาณาเขตของตน แต่ถึงกระนั้นก็ตามส่วนที่อยู่นอกอาณาเขตหวงห้ามนั้นรัฐก็ไม่อาจใช้อำนาจได้เต็มที่ ประชาชนหรือผู้อยู่ใต้อำนาจปกครองยังคงมีสิทธิจะใช้วิธีบางประการคัดค้านโต้แย้งในกรณีที่ไม่เห็นด้วยกับการใช้อำนาจของรัฐ เช่น เสรีภาพในการพิมพ์ เสรีภาพในการร่วมชุมนุม เสรีภาพในการเดินขบวน และเสรีภาพในการก่อตั้งสมาคม เป็นต้น

2.2.2.1 การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล

สิทธิ (right) คือ ประโยชน์ที่กฎหมายรับรองคุ้มครองให้แก่บุคคลในอันที่จะกระทำการเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินหรือบุคคลอื่น²⁹ เช่น สิทธิในชีวิตร่างกาย สิทธิในทรัพย์สิน

เสรีภาพ (liberty) คือ ภาวะของมนุษย์ที่ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของผู้อื่น มีอิสระที่กระทำการหรืองดเว้นกระทำการ เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เสรีภาพในการนับถือศาสนา

การจำกัดสิทธิและเสรีภาพ ตามรัฐธรรมนูญแบ่งได้เป็น 2 ประเภท

ก. สิทธิเสรีภาพบริบูรณ์ หมายถึง สิทธิเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ว่าเป็นสิทธิเด็ดขาด (absolute right) ไม่อาจมีการจำกัดสิทธิเสรีภาพประเภทนี้ได้ เช่น เสรีภาพในการนับถือศาสนา

ข. สิทธิเสรีภาพสัมพัทธ์ หมายถึง สิทธิที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้แต่ก็มีการจำกัดขอบเขตของสิทธินั้นด้วย เช่น เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นตามมาตรา 39 นั้น ก็มีการจำกัดสิทธิในวรรคสองนั้นด้วยทั้งนี้เพื่อจุดประสงค์รักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม หรือเพื่อคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ เกียรติยศ ชื่อเสียง สิทธิในครอบครัวหรือความเป็นอยู่ส่วนตัวของบุคคลอื่น...

มาตรา 29 “การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้ และเท่าที่จำเป็นเท่านั้น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้”

²⁸ วีระ โลจายะ. (2532). กฎหมายสิทธิมนุษยชน. หน้า 2

²⁹ วรพจน์ วิศุฑพิชญ์. (2538). สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ. หน้า 22

การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลต้องยึดถือหลักที่เคร่งครัดตามที่บัญญัติไว้ใน มาตรา 29 ของรัฐธรรมนูญ คือ

(1) การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้จะกระทำมิได้ เว้น แต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้ และเท่าที่จำเป็นเท่านั้น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้

คำว่า “กฎหมาย” ในที่นี้ หมายถึงกฎหมายที่ตราขึ้นโดยองค์กรนิติบัญญัติ

(2) กฎหมายที่จำกัดสิทธิและเสรีภาพนั้น ต้องมีผลเป็นการทั่วไปและไม่มุ่งหมายให้ ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่ง หรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจงและต้องระบุบทบัญญัติ แห่งรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจในการตรากฎหมายนั้นด้วย

หลักการที่บัญญัติไว้ในมาตรา 29 นี้ เป็นการวางหลักคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของ บุคคล กรณีที่รัฐจะจำกัดสิทธิและเสรีภาพเป็นเพียงข้อยกเว้นที่จำกัด โดยจะต้องเป็นกรณีที่ รัฐธรรมนูญกำหนดไว้และทำได้เพียงเท่าที่จำเป็น อันมีลักษณะเป็นการวางขอบเขตการใช้อำนาจ รัฐยิ่งกว่าการให้อำนาจรัฐในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ถ้ารัฐใช้ข้อยกเว้นตามมาตรา นี้เกินความจำเป็นก็จะเป็นการขัดรัฐธรรมนูญ

2.2.3 การคุ้มครองสิทธิในทางอาญาของประชาชน

การคุ้มครองสิทธิในทางอาญาของประชาชนเฉพาะที่เกี่ยวกับการใช้ความรุนแรงถึงตาย ของเจ้าพนักงาน โดยอ้างว่าเป็นการปฏิบัติการตามหน้าที่มีดังนี้

2.2.3.1 สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองเรื่องการจับและคุมขังในคดีอาญา

มาตรา 31 วรรคท้ายบัญญัติว่า “...การจับ คุมขัง ตรวจค้นตัวบุคคล หรือการกระทำใด อันกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตาม บทบัญญัติแห่งกฎหมาย”

มาตรา 237 บัญญัติว่า “ในคดีอาญา การจับและคุมขังบุคคลใดจะกระทำมิได้ เว้นแต่มี คำสั่งหรือหมายของศาล หรือผู้นั้นได้กระทำความผิดซึ่งหน้าหรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่นให้จับได้โดย ไม่มีหมายตามที่กฎหมายบัญญัติ...”

รัฐธรรมนูญรับรองสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย กล่าวคือ บุคคลมีเสรีภาพใน การเคลื่อนไหวและงดเว้นการเคลื่อนไหวร่างกาย รัฐมีหน้าที่ต้องให้ความคุ้มครองไม่ให้สิทธิและ เสรีภาพนี้ของบุคคลถูกรบกวนจากเจ้าหน้าที่รัฐหรือบุคคลอื่น การกระทำใดที่กระทบต่อสิทธิและ เสรีภาพของบุคคลเช่น การขัง การจับ จะกระทำได้ก็แต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติของ กฎหมายซึ่งกฎหมายที่สำคัญในเรื่องนี้คือกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา³⁰

³⁰ โปรดดูรายละเอียดในเรื่องการในบทที่ 3 ต่อไป

2.2.3.2 สิทธิที่จะไม่ถูกลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรม

รัฐธรรมนูญได้เพิ่มบทบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเพิ่มขึ้นตามมาตรา 31 วรรคสอง โดยบัญญัติว่า

มาตรา 31 “...การทรมาน การลงโทษด้วยวิธีการทารุณโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมจะกระทำมิได้ แต่การลงโทษประหารชีวิตตามที่กฎหมายบัญญัติไม่ถือว่าเป็นการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรม...”

ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันการโต้เถียงกันในภายหลังเพราะการประหารชีวิตนั้นโดยสภาพแล้วย่อมโหดร้ายอยู่ในตัว

สิทธิดังกล่าวข้างต้นนี้สอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติในข้อ 5 ที่บัญญัติว่า “บุคคลจะถูกทรมานหรือได้รับการปฏิบัติหรือการลงทัณฑ์ซึ่งทารุณโหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือหยามเกียรติมิได้ และยังคงสอดคล้องกับกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางแพ่งและการเมืองขององค์การสหประชาชาติในข้อ 7 ที่บัญญัติว่า “บุคคลจะถูกทรมานหรือได้รับผลปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้ายผิดมนุษยธรรมหรือต่ำช้ามิได้...”

กล่าวโดยเฉพาะเจาะจงก็คือบุคคลจะถูกทดลองทางการแพทย์หรือทางวิทยาศาสตร์โดยปราศจากความยินยอมพร้อมใจอิสระหาได้ไม่

การลงโทษที่ถือว่าเป็นการ โหดร้ายหรือ ไร้มนุษยธรรมอาจแยกได้ ดังนี้³¹

(1) การลงโทษที่เป็นการโหดร้ายโดยสภาพ ได้แก่ การลงโทษต่อร่างกาย เช่น การตัดอวัยวะบางส่วน การเผาทั้งเป็น ตลอดจนการลงโทษที่มุ่งหมายให้ผู้ถูกลงโทษได้รับการเจ็บปวดทรมานทุกชนิด หรือการลงโทษที่มีผลกระทบกระเทือนต่อสภาพจิตใจอย่างรุนแรง เช่น การขังห้องมืด

(2) การลงโทษที่เป็นการผิดมนุษยธรรมโดยสภาพ เช่น การตีตรวน การประจาน เพื่อให้อับอาย การบังคับให้ทำงานหนัก เป็นต้น

2.2.3.3 สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานในคดีอาญาว่าเป็นผู้บริสุทธิ์

หลัก “Presumption of innocent” ซึ่งรับรองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาได้มีการนำบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 33 ดังนี้

มาตรา 33 “ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิดและก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้”

³¹ มานิตย์ จุมปา. เสริมเติม. หน้า66.

บทบัญญัติมาตรา 33 นี้ เป็นการบัญญัติขึ้นเพื่อรับรองหลักการพื้นฐานของกฎหมายอาญาของนานาอารยประเทศ และได้บัญญัติไว้สอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติในข้อ 11 (1)¹² และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองในข้อ 14 (2) ซึ่งประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีโดยมีมติเมื่อวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2535 อีกด้วย โดยมีเจตนารมณ์จะคุ้มครองสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลผู้ตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาทั่วไป โดยมีหลักการว่าในคดีอาญาโจทก์มีภาระต้องนำสืบการกระทำของผู้ต้องหาหรือจำเลยให้ครบทุกองค์ประกอบความผิดที่กฎหมายบัญญัติไว้ โดยผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่จำเป็นต้องนำหลักฐานมาพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน และตราบใดที่ยังไม่มีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าได้กระทำความผิด บุคคลนั้นจะได้รับความคุ้มครองตลอดไป เจ้าหน้าที่ของรัฐจะปฏิบัติต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยเสมือนผู้กระทำความผิดไม่ได้

จากข้อสันนิษฐานนี้จึงได้มีการเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีโอกาสต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ซึ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาก็ได้กำหนดรับรองไว้เช่นกันว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิที่จะพบและปรึกษาผู้ที่จะเป็นทนายสองต่อสอง และได้รับการเยี่ยมตามสมควร ตลอดจนได้รับการรักษาพยาบาลโดยเร็วเมื่อเกิดการเจ็บป่วย นอกจากนี้ถ้าบุคคลใดถูกฟ้องเป็นจำเลยแล้ว บุคคลผู้เป็นจำเลยนั้นยังมีสิทธิต่าง ๆ เช่น แต่งตั้งทนายแก้ต่างในชั้นไต่สวนมูลฟ้องหรือชั้นพิจารณาทั้งสามชั้นศาล พบและปรึกษากับทนายหรือผู้ที่จะเป็นทนายสองต่อสอง ตรวจสอบสำนวนการไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาของศาลและคัดสำเนาหรือขอสำเนาที่รับรองว่าถูกต้องโดยเสียค่าธรรมเนียม ตรวจสอบสิ่งที่ยื่นเป็นพยานหลักฐาน

การที่มีรัฐธรรมนูญรับรองสิทธิผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาไว้ว่าในคดีอาญาต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิดนั้น ส่งผลให้เจ้าพนักงานของรัฐจะปฏิบัติต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดไม่ได้ และการกระทำใด ๆ ที่กระทบต่อสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้นจะกระทำได้ภายใต้กฎเกณฑ์ของกฎหมายที่ได้กำหนดไว้และกระทำได้เท่าที่จำเป็นเท่านั้น แต่จะกระทำให้กระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นมีได้ทั้งนี้ตามบทบัญญัติของมาตรา 29 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540

¹² ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 11 (1) บัญญัติว่า “บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาด้วยความผิดทางอาญามีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาโดยเปิดเผย ณ ที่ซึ่งคนได้รับหลักประกันทั้งหมดที่จำเป็นในการต่อสู้คดี (Everyone charged with a penal offence has the right to be presumed innocent until proved guilty according to law in a public trial at which he has had all the guarantees necessary for his defence)”